

Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(червень 2025 року)

Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на свободу та особисту недоторканність)

SPIVAK v. Ukraine: неможливість оскарження заявником законності примусового психіатричного лікування; неналежні умови утримання в психіатричному закладі – порушення..... 4

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

ALAKHVERDYAN v. Ukraine: обмежений перегляд Верховним Судом за виключними обставинами справи заявника після висновку ЄСПЛ про порушення стосовно використання його зізнань, наданих за відсутності захисника – порушення 11

PĂCURAR v. Romania: конфіскація в заявника майна, щодо походження якого не було надано пояснень, на підставі значних розбіжностей між його витратами та задекларованими доходами поза межами кримінального провадження – відсутність порушення..... 14

GAŠPARINI v. Croatia: повне позбавлення заявника доступу до суду для оскарження дисциплінарного рішення асоціації мисливців про накладення на нього заборони на полювання протягом двох років – порушення..... 19

KRPELÍK v. Czech Republic: притягнення особи з порушенням інтелектуального розвитку до кримінальної відповідальності на підставі зізнань, отриманих від неї на етапі досудового розслідування за відсутності захисника та розтлумачених як відмова від права на правову допомогу – порушення..... 23

A and B v. Malta: участь у справі заявника судді, адвокатом якої в її особистій справі про розлучення була особа, що представляла інтереси протилежної сторони у справі заявника – відсутність порушення..... 27

MANOLACHE v. Romania: непроведення колегією суддів, яка в апеляції скасувала виправдувальний вирок щодо заявника та ухвалила обвинувальний, особистого допиту ключових свідків, зокрема скаржників, які були єдиними очевидцями у справі – порушення..... 32

SAVYCH v. Ukraine (ухв.): невиконання національного судового рішення, ухваленого щодо приватної особи, й незапровадження Державою процедури присудження та виплати відшкодування за статтею 1177 Цивільного кодексу України – заяву визнано неприйнятною..... 35

Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)..... 38

SAHINER v. Austria: відмова державних органів зареєструвати зміну імені заявниці на тій підставі, що обране нею ім'я не відповідало законодавчій вимозі щодо поширеності – відсутність порушення.....	38
M. L. v. North Macedonia: видача обмежувального припису стосовно заявника, згідно з яким йому заборонялося наблизитися до дочки, ухвалене в межах кримінального провадження щодо нього, та відсутність судового перегляду необхідності продовження дії такого обмежувального припису – порушення.....	44
Á. F. L. v. Iceland: рішення про позбавлення заявника, який мав інвалідність, батьківських прав після вичерпання всіх заходів державної підтримки та розумного пристосування – відсутність порушення.....	49
Стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування)	55
MELNIKOV v. Ukraine (ухв.): відмова органів влади в реєстрації його нового місця проживання через відсутність відмітки про реєстрацію у військовому комісаріаті за новим місцем проживання – заяву вилучено з реєстру.....	55
Рішення ЄСПЛ проти України	59

СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ)

SPIVAK v. Ukraine (№ 21180/15)

Обставини справи

Справа стосувалася примусового психіатричного лікування pana Співака в психіатричній лікарні із суворим наглядом у місті Дніпрі, що було призначене судом у межах кримінального провадження у жовтні 2012 року.

15 грудня 2011 року пан Співак був затриманий в будинку знайомого. Він перебував у стані сильного емоційного стресу та алкогольного сп'яніння, був у крові та мав тілесні ушкодження. Йому було пред'явлено обвинувачення у замаху на вбивство цього знайомого.

Поліція направила pana Співака на психіатричну експертизу, за результатами якої було встановлено, що він «раніше не страждав і на момент обстеження не страждає на жодне психічне захворювання». Однак був зроблений висновок, що заявник потребував примусової госпіталізації до психіатричної лікарні.

Взявши до уваги цей висновок, Дніпровський районний суд міста Дніпродзержинська визнав, що пан Співак вчинив замах на вбивство, але звільнив його від кримінальної відповідальності через психічний стан на той момент. Заявник стверджував, що не подавав апеляційну скаргу, оскільки висновок судово-психіатричної експертизи чітко вказував, що він психічно здоровий, і тому припускав, що госпіталізація буде короткочасною.

06 грудня 2012 року заявника було переведено з ізолятора тимчасового тримання до психіатричної лікарні із суворим наглядом у місті Дніпро. 11 березня 2013 року йому поставили діагноз органічного розладу особистості. Лікарня тричі рекомендувала продовжити заявнику примусове лікування. Національні суди ухвалювали відповідні рішення, однак пан Співак не був присутній на цих судових засіданнях.

Під час перебування в лікарні pana Співака примусово лікували, зокрема, нейролептичними препаратами. Щодо умов його утримання, за словами pana Співака, по прибуттю його повністю погодили й повідомили, що він не залишить лікарню щонайменше протягом п'яти років.

Серед іншого заявник стверджував, що палати були переповнені; він провів два тижні у кімнаті розміром 2,2 метра на 3 метри разом із двома іншими особами; відвідування туалету відбувалося з дозволу персоналу; пацієнтів змушували прибирати за собою; приймати душ дозволялося лише раз на тиждень.

13 жовтня 2014 року у судовому засіданні за участю pana Співака районний

суд відмовив у продовженні застосування до заявника примусових заходів медичного характеру. Зокрема, було зазначено, що пан Співак лише один раз перебував у «сутінковому» стані, не проявляв агресії та не страждав від марень.

Після низки судових розглядів 24 жовтня 2014 року рішення набрало законної сили. Заявника було виписано з лікарні 28 жовтня 2014 року.

Пізніше заявник звернувся із цивільним позовом до лікарні, який суд частково задовольнив та визнав незаконною примусову госпіталізацію пана Співака з 24 по 28 жовтня 2014 року через відсутність правових підстав для неї та присудив заявнику близько 256 євро компенсації.

Оцінка Суду

Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, медичне втручання, якому особа піддається всупереч своїй волі (включно з наданням психіатричної допомоги), за певних умов може розцінюватися як таке, що становить заборонене статтею 3 Конвенції поводження. Водночас Суд вказував, що захід, який є терапевтично необхідним з точки зору загальноприйнятих принципів медицини, загалом не може вважатися нелюдським або таким, що принижує гідність. Суд має переконатися, що наявність медичної необхідності була переконливо доведена і що існують процесуальні гарантії ухвалення відповідного рішення та що вони дотримані.

ЄСПЛ вже зазначав, що типовий для пацієнтів психіатричних лікарень стан підлеглості та безпорадності вимагає підвищеної пильності при перевірці дотримання вимог Конвенції. Хоча саме медичні органи повинні на підставі визнаних правил медичної науки визначати методи терапії (за необхідності примусово), що спрямовані на збереження фізичного та психічного здоров'я пацієнтів, які нездатні у повному обсязі приймати рішення самостійно і за яких вони, відповідно, несуть відповідальність, ці пацієнти все ж залишаються під захистом статті 3 Конвенції, що не допускає жодних відступів (див. *Herczegfalvy v. Austria*, 24 вересня 1992 року, § 82, Series A № 244).

Суд зауважував, що на Державу покладаються позитивні зобов'язання за статтею 3 Конвенції: обов'язок створити законодавчу та нормативну базу захисту; обов'язок вживати оперативних заходів для захисту окремих осіб від ризику поводження, що суперечить цій статті; обов'язок провести ефективне розслідування обґрунтованих тверджень про таке поводження. Перші два елементи класифікуються як «матеріальні» зобов'язання, тоді як третій є «процесуальним» позитивним зобов'язанням держави (див. *X and Others v. Bulgaria* [GC], № 22457/16, §§ 178–179, 02 лютого 2021 року).

Щодо пунктів 1, 4 та 5 статті 5 Конвенції.

Уряд стверджував, що пан Співак більше не міг вважати себе потерпілим у зв'язку з його утриманням після 24 жовтня 2014 року, оскільки влада прямо визнала порушення та він отримав компенсацію. Пан Співак заявив, що розмір компенсації (256 євро) був мізерним, із чим Суд погодився та визнав подану скаргу прийнятною. ЄСПЛ зазначив, що присуджена заявникові сума була значно нижчою за ті, що Суд зазвичай присуджує у подібних справах, і тому не могла вважатися належною формою відшкодування (див. також щодо України, *Karapas and Others v. Ukraine* [Committee], № 54575/12 та 4 інших, 22 жовтня 2020 року, де Суд присудив заявникам 900 євро та 1 800 євро відповідно за три та шість днів необґрунтованого тримання під вартою).

Зважаючи на висновки національних судів про те, що утримання пана Співака після 24 жовтня 2014 року було незаконним через відсутність будь-якої правової на то підстави, Суд постановив, що таке утримання становило серйозне порушення права на свободу, передбачене пунктом 1 статті 5 Конвенції.

ЄСПЛ також встановив, що перегляд питання щодо застосування до пана Співака примусових заходів медичного характеру під час слухань, що проводилися без його участі, не був ретельним і не відповідав основним вимогам справедливості. Зокрема, Судом було відмічено, що заявник не мав змоги бути присутнім на слуханнях, що було необхідним для належної оцінки його стану; національні суди не провели критичний аналіз клопотання лікарні перед ухваленням відповідних рішень; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсман) підтвердив існування системної проблеми в Україні. Також, серед іншого, Суд вказав на існування практики поверхневого розгляду судами відповідних справ винятково на підставі лікарських висновків.

Окрім того, ЄСПЛ додатково зауважив, що українське законодавство не передбачало для пана Співака можливості самостійно ініціювати перегляд свого утримання.

На підставі наведеного вище, Суд виснував, що пан Співак не мав доступу до належного перегляду законності свого утримання, що стало порушенням пункту 4 статті 5 Конвенції. Водночас не було необхідності окремо розглядати скаргу за пунктом 5 статті 5 Конвенції.

Чи було примусове психіатричне лікування заявника в закритій установі порушенням статті 3 Конвенції.

Суд наголосив, що одним із фундаментальних принципів сучасної медичної етики та міжнародного права у сфері прав людини, є те, що жодне медичне втручання не може здійснюватися без вільної та поінформованої згоди пацієнта (див. також *Pindo Mulla v. Spain* [GC], № 15541/20, §§ 137–139, 17 вересня 2024 року). Цей принцип є наріжним каменем особистої автономії, адже він гарантує, що людина зберігає контроль над рішеннями щодо свого

лікування, маючи повне розуміння пов'язаних із ним ризиків, переваг і альтернатив. Цей принцип особливо важливий у сфері психічного здоров'я, де пацієнти часто перебувають у вразливому становищі та підвищеному ризику отримання лікування без повного розуміння чи згоди.

Суд визнав, що питання поінформованої згоди ускладнюється у випадках застосування примусових заходів медичного характеру за рішенням суду. Сама концепція таких примусових заходів суперечить принципу особистої автономії. Водночас їх застосування зазвичай ґрунтується на необхідності захисту здоров'я самої особи або забезпечення громадської безпеки. Ці міркування часто переважають над звичайною вимогою отримання вільної та усвідомленої згоди особи.

ЄСПЛ підкреслив, що навіть якщо примусові заходи медичного характеру визнаються необхідними, вони мають підлягати ретельному контролю, щоб запобігти можливим зловживанням та забезпечити пропорційне й обґрунтоване втручання в особисту автономію. За відсутності таких запобіжників автоматичне призначення лікування без згоди особи ставить під загрозу її права та може виявитися несумісним із принципом верховенства права в демократичному суспільстві.

Обов'язок створити належну законодавчу та регуляторну базу захисту й розслідування.

ЄСПЛ встановив, що національне законодавство не містило жодних конкретних положень, які б дозволяли оскаржити діагноз психіатра чи його рішення щодо призначеного лікування. І хоча Закон «Про психіатричну допомогу» надавав пацієнтам право вимагати альтернативного психіатричного обстеження, воно було формальним, адже не існувало чітко встановленого порядку, який би забезпечив його реалізацію на практиці. На думку Суду, відсутність ефективного доступу до альтернативного психіатричного обстеження позбавила пацієнтів важливого запобіжника від медичного свавілля.

Окрім того, проведення судового перегляду необхідності продовження психіатричного лікування раз на шість місяців могло мати серйозні наслідки для пацієнта (прогрішення його психічного стану чи поведінки), а тому не могло вважатися ефективним запобіжником проти можливих зловживань у процесі діагностики або лікування.

Також ЄСПЛ наголосив на неможливості заявником надсилати будь-яку кореспонденцію (скарги), захищені гарантіями конфіденційності, органам поза межі лікарні. Водночас Суд не був переконаний, що подана заявником скарга мала б реальний успіх, оскільки прокурор був присутній на всіх засіданнях суду щодо продовження тримання заявника, але до жовтня 2014 року не висловлював жодного занепокоєння стосовно суті справи або процесу. Окрім того, слідчі

органи мали достатньо можливостей ретельно розслідувати скаргу заявника на неправильний діагноз та необґрунтоване примусове лікування нейролептиками після звільнення. І хоча деякі формальні кроки були зроблені, жодних результатів це не дало.

Суд виснував, що відповідне чинне на той період законодавство України не відповідало вимогам позитивного зобов'язання Держави – створити та ефективно застосовувати систему захисту пацієнтів, які проходять примусове медичне лікування у психіатричних установах, від посягань на їхню фізичну та психічну недоторканність. Зазначене суперечило статті 3 Конвенції. Окрім того, відсутність належних юридичних гарантій позбавила заявника мінімального рівня захисту, на який він мав право згідно із принципом верховенства права в демократичному суспільстві (див., *mutatis mutandis*, *Herczegfalvy*, § 91, та *Narinen v. Finland*, № 45027/98, § 36, 01 червня 2004 року; також *X v. Finland*, № 34806/04, § 221).

Щодо лікування, застосованого до заявника у Дніпровській лікарні.

Щодо наявності терапевтичної необхідності для тривалого перебування заявника в психіатричній лікарні та лікування нейролептиками Суд виснував, що через відсутність зазначених вище процесуальних гарантій та внаслідок нездійснення належного розслідування правоохоронними органами відповідних тверджень заявника після його звільнення, він не може спиратися на жодну національну оцінку чи висновок, які могли бути зроблені з цього приводу. Відсутність такого розслідування вплинула на достовірність та обґрунтованість подальшої оцінки апеляційного суду в цивільному провадженні щодо компенсації, де не було враховано обмежені можливості заявника збирати докази.

ЄСПЛ дійшов висновку, що оскільки єдиною підставою для госпіталізації пана Співака був перенесений рік тому епізод зміненої свідомості, спричинений алкогольним сп'янінням, і жодних нових проявів не було, тому не існувало обґрунтованої медичної підстави для утримання заявника у лікарні до березня 2013 року.

Більше того, ЄСПЛ встановив, що призначення нейролептиків заявнику було у відповідь на його відмову визнавати свою вину у вчиненні злочину (через відсутність спогадів про подію), наполягання на своєму психічному здоров'ї та сумніви в необхідності продовжувати лікування, скарги на умови утримання та прояви фрустрації. Хоча така поведінка пана Співака цілком відповідала його стану, лікарня визнала його небезпечним й обґрунтувала ним продовження лікування в закритій установі з подальшим введенням нейролептиків.

Суд щодо цього виснував, що така ситуація свідчила швидше про репресивну, а не терапевтичну мету перебування заявника у лікарні

та лікування нейролептиками. Також ЄСПЛ наголосив, що правові інструменти та доповіді, прийняті Організацією Об'єднаних Націй, вказують на те, що застосування нейролептиків без медичної необхідності може становити жорстоке поводження, заборонене Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Отже, ЄСПЛ виснував, що сам факт застосування до заявника психіатричного лікування з використанням нейролептиків проти його волі протягом майже двох років і без доведеної медичної необхідності, відсутність ефективних правових гарантій проти свавілля та зловживань з боку медичного персоналу, а також негайний вплив нейролептичних препаратів на когнітивні функції особи могли викликати в заявника відчуття страху, страждання й неповноцінності, а відтак образити та принизити (див. також *Bataliny v. Russia*, № 10060/07, § 90, 23 липня 2015 року). Такий вид лікування становив фундаментальну зневагу до гідності заявника, і тому прирівнюється до нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження в розумінні статті 3 Конвенції.

Щодо умов утримання заявника.

ЄСПЛ встановив, що протягом майже дворічного утримання у Дніпровській лікарні заявник перебував у переповненій палаті, з обмеженим доступом до туалету, душі та прогулянок на вулиці. Суд встановив, що такі умови мали структурний характер, а сукупний їх вплив мав би спричинити страждання і труднощі для заявника, що перевищують поріг жорстокості, визначений статтею 3 Конвенції.

Щодо статті 13 Конвенції.

ЄСПЛ повторив, що Україна не забезпечила належну нормативно-правову базу, а також не вжила ефективних засобів правового захисту, зокрема у частині реагування на скарги. Відтак Суд постановив, що пан Співак не мав ефективного засобу правового захисту для подання своїх скарг, що становило порушення статті 13 Конвенції.

Висновок

Порушення пунктів 1, 4 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність).

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) щодо лікування заявника в психіатричному закладі.

Порушення статті 3 Конвенції щодо умов утримання в психіатричному закладі.

Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) у поєднанні зі статтею 3 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 05 червня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

ALAKHVERDYAN v. Ukraine (№ 8838/20)

Обставини справи

Справа стосувалася заяви пана Алахвердяна до Верховного Суду (далі – ВС) про перегляд його вироку за виключними обставинами. Заявник дотепер відбуває покарання у вигляді довічного ув'язнення за вбивство двох осіб і спричинення легких тілесних ушкоджень третій особі у 2004 році.

Пан Алахвердян звертався до ВС із заявою про перегляд його вироку на підставі рішення ЄСПЛ від 16 квітня 2019 року (заява № 12224/09), яким було встановлено порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з обмеженнями його права на захист.

ВС частково задовольнив заяву пана Алахвердяна про перегляд справи та виключив частину доказів, отриманих із порушенням права на захист і визнаних недопустимими. Однак ВС залишив вирок у силі на підставі решти доказів.

Посилаючись на статтю 6 Конвенції, пан Алахвердян стверджував, що ВС не мав повноважень на повторну оцінку доказів, а справа мала бути повернута до суду першої інстанції для нового розгляду. Виключивши істотні докази у справі та водночас переоцінивши решту й визнавши їх достатніми для засудження, ВС діяв *ultra vires* (тобто за межами повноважень). Крім того, заявник вказував, що виключення доказів суттєво змінило доказову базу у його справі, і він не мав достатньо часу й можливостей для підготовки захисту в рамках провадження щодо перегляду.

Оцінка Суду

Суд зазначив, що, окрім скарг щодо справедливості провадження у ВС, зокрема щодо відсутності можливості підготувати захист та оскаржити докази, заявник звернувся з окремою скаргою, в якій стверджував, що цей суд не є «судом, встановленим законом». Він вказував, що ВС, навіть якщо і діяв як суд касаційної інстанції, не мав повноважень переоцінювати докази, але зробив це у його справі. Заявник вважав, що його справа подібна, зокрема, до справи «Сокурєнко і Стригун проти України». У цій справі ВС, скасувавши постанову Вищого господарського суду України, залишив у силі рішення апеляційного суду, хоча він міг лише або направити справу на новий розгляд, або припинити провадження у справі. Таким чином ВС явно вчинив дії, які не були передбачені Господарським процесуальним кодексом України, і не мав інших

достатніх правових підстав для реалізації таких повноважень. Так само ВС не навів чітких та переконливих причин для виняткового відступу від своєї звичайної юрисдикції. Щодо цієї справи Суд вказав, що питання повноважень Великої Палати Верховного Суду при перегляді за виключними обставинами було одним із центральних, і воно було детально розглянуто Верховним Судом (і його суддями в окремих думках) з наданням конкретних пояснень щодо правової підстави застосованого підходу. Тому Суд нагадав, що його завданням не є замінювати висновки національних судів щодо тлумачення й застосування національного законодавства або пропонувати конкретні рішення для конкретних ситуацій.

Також Суд наголосив, що він не може ухвалювати абстрактні рішення щодо того, чи відповідає Конвенції практика виключення «заражених» доказів із одночасним залишенням вироку в силі. ЄСПЛ може лише розглядати конкретну справу і вирішувати, чи було порушення Конвенції за конкретних обставин.

Головне питання у цій справі полягало у дотриманні гарантії справедливого судового розгляду за статтею 6 Конвенції у кримінальному провадженні щодо заявника після його заяви про перегляд справи у світлі попереднього рішення ЄСПЛ. Тому Суд вважав, що обставини цієї справи більше схожі на справу «Яременко проти України (№ 2)», № 66338/09, 30 квітня 2015 року, а не на справи «Сокурєнко і Стригун» чи «ТОВ “Укркава” проти України» (№ 10233/20, 6 лютого 2025 року, ще не набуло статусу остаточного).

У цьому провадженні з перегляду справи ВС виключив не лише зізнання заявника, а й значну кількість інших доказів, що були отримані внаслідок нього, визнавши їх «заплямованими».

Суд визнав, що ВС врахував висновки Суду у справі «Яременко (№ 2)» і виключив не лише зізнання, отримане з порушенням права на захист, але й інші пов'язані докази. Проте Суд зауважив, що показання Н. (потерпілої, яка вижила та про яку дізналися лише після того, як заявник згадав про неї у своєму зізнанні), були визнані «незаплямованими». Фактично показання Н., її чоловіка та чоловіка Д. залишилися єдиними доказами, що стали підставою для підтримання обвинувального вироку заявнику. Утім, ВС не пояснив, чому він вважав ці докази такими, що не були «заплямовані» зізнанням заявника, тоді як вони походили від нього. Суд не вважав, що таку оцінку можна зробити з упевненістю без повного перегляду справи.

Суд також зауважив, що ВС визнав, що зміна вироку після виключення частини доказів є «менш інтрузивною» формою перегляду, на відміну від повернення справи на новий розгляд, не впливає на переконливість решти доказів і не обмежує процесуальні права заявника. Водночас як і у справах «Яременко (№ 2)» та «Шабельник (№ 2)» Суд вважав, що питання достатності решти доказів для доведення вини особи потребувало повного перегляду всієї

справи, що міг би бути забезпечений лише повноцінним новим розглядом, а не обмеженим переглядом, який здійснив ВС.

Так, Суд виснував, що після виключення настільки важливих доказів справа заявника потребувала повного перегляду, а через відсутність останнього заявник був позбавлений права на достатній час та можливості для підготовки свого захисту у відповідному провадженні. Він не міг передбачити обсяг перегляду, який буде здійснювати ВС, які докази буде виключено, а які залишено. Відповідно, заявник не міг сформулювати свою позицію й належно побудувати лінію захисту.

Суд звернув увагу на тлумачення ВС висновків Суду. Зокрема, ВС у своєму рішенні зазначив, що Суд ґрунтував свої висновки щодо порушення прав заявника на «особливо серйозних процесуальних недоліках», але ці недоліки не ставили під сумнів результати судового розгляду в цілому і не означали, що вирок заявника був несправедливим і не відповідав Конвенції. У зв'язку з цим Суд повторив свої висновки, викладені в пункті 67 рішення 2019 року, про те, що не було переконливо доведено, чому загальна справедливість кримінального провадження проти заявника не була безповоротно порушена обмеженням його доступу до адвоката 12 грудня 2004 року. Хоча Суд сформулював свій висновок у негативній формі, будь-якому читачеві мало бути зрозуміло, що Суд вважав, що загальна справедливість у справі заявника дійсно була безповоротно порушена. Також видається, що офіційний український переклад рішення 2019 року правильно відображає те, що було сказано Судом.

Отже, тлумачення ВС висновків Суду 2019 року не зовсім відповідало реальним висновкам та, можливо, було однією з причин того, що засудження заявника не було скасовано повністю, і справу не було направлено на новий розгляд.

Висновок

Порушення пунктів 1 та підпунктів «b–d» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 26 червня 2025 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася конфіскації майна, що належало пану Рăcurar, на підставі законодавства, спрямованого на забезпечення доброчесності під час виконання публічних функцій, оскільки були відсутні пояснення щодо походження майна.

У 2011 році Національне агентство з питань доброчесності (Agenția Națională de Integritate – «ANI») встановило, що пан Рăcurar неправильно заповнив декларацію про майно. Подання такої декларації було обов'язковим для високопосадовців, представників судової системи, осіб, які обіймають керівні посади, та державних службовців, включно з паном Рăcurar, відповідно до Закону № 115/1996. Тоді було розпочато процедуру перевірки його майна.

У вересні 2012 року пана Рăcurar повідомили про значні розбіжності між його витратами та доходами. Пізніше того ж місяця ANI повідомило, що за періоди 2001, 2003, 2004 та 2008–2010 років ці розбіжності загалом становили 718 847,54 румунських леїв (ROL – приблизно 189 143 євро (EUR)).

Справа була передана до Комісії з перевірки майна при Апеляційному суді міста Клуж. У листопаді 2012 року відбулося слухання, на якому пана Рăcurar представляв адвокат, якого той сам обрав. Заявник мав можливість надавати свої пояснення.

Комісія оприлюднила свої висновки в березні 2013 року. Серед інших тверджень вона зазначила, що за період до 2004 року були виявлені розбіжності. Вона постановила, що тягар доказування лежить на ANI та панові Рăcurar, визнавши, що це становило доказову різницю в розмірі 61 310 румунських леїв (приблизно 59 000 євро). Справа була передана до Апеляційного суду міста Клуж для прийняття рішення про конфіскацію.

У лютому 2016 року Апеляційний суд міста Клуж ухвалив рішення про конфіскацію майна у пана Рăcurar на суму 254 924 румунських леїв (приблизно 57 000 євро). Суд наголосив, що хоча загалом припускається, що майно було набуто законним шляхом, ця презумпція втрачає силу для державних службовців, коли є беззаперечні докази (dovezi certe), що певне майно було набуто незаконно, і це тісно пов'язано з обов'язком декларувати майно.

Пан Рăcurar оскаржив рішення у Вищому суді касації та правосуддя, стверджуючи серед іншого, що він не скористався перевагою презумпції законності набуття майна. Однак його касаційну скаргу було відхилено, а рішення судів нижчих інстанцій залишено в силі.

Щодо пункту 1 статті 6 Конвенції.

Суд виснував, що пункт 1 статті 6 Конвенції застосовується у його цивільному аспекті, а не в кримінальному, оскільки провадження не стосувалося кримінального обвинувачення пана Рăsurar.

ЄСПЛ також зазначив, що розгляд цієї справи складався з кількох етапів, включно з адміністративним провадженням та судовим розглядом на кількох рівнях юрисдикції. Пан Рăsurar надавав свої пояснення Комісії з перевірки майна в межах змагального провадження. Комісія відповіла на всі аргументи, наведені заявником, і деякі з них разом із доказами, що були представлені для пояснення походження спірного майна, були прийняті Комісією. Це призвело до вирахування певної частини із загальної суми коштів, яка підлягала конфіскації.

Висновки Комісії були переглянуті судами, які ґрунтували свої рішення на тлумаченні застосовного законодавства, що відповідало його загальному тлумаченню Конституційним Судом і Вищим судом. Пан Рăsurar мав можливість ставити конкретні питання експертам, запропонувати експерта на власний вибір, коментувати висновки у звітах та реагувати на коментарі й твердження ANI. Окрім того, судове провадження, яке в принципі було відкритим для громадськості, проводилося у закритому судовому засіданні на прохання заявника захистити його приватність. Пізніше заявник оскаржив рішення у касаційному порядку та представив нові докази перед Вищим судом.

ЄСПЛ ще раніше постановив, що не є свавільним для цілей «цивільного» аспекту пункту 1 статті 6 Конвенції перекладання тягаря доказування на відповідачів у провадженнях щодо конфіскації *in rem* після того, як органи влади звернулися з обґрунтованою заявою (див., серед іншого, *Gogitidze and Others v. Georgia*, № 36862/05, § 122). Питання тягаря доказування розглядалося Комісією, яка пояснила, що він розподілявся між сторонами. Тобто ANI також мало довести свої висновки, про що свідчить той факт, що Комісія відрахувала суму, яка не була доведена ANI, із загальної суми, що підлягала конфіскації. Не було жодних сумнівів у тому, що відповідне національне законодавство (Закон № 115/1996 та Цивільний процесуальний кодекс Румунії) було чітким і зрозумілим.

Так, ЄСПЛ виснував, що пан Рăsurar мав достатньо можливостей для участі у провадженні, як у письмовій, так і в усній формі, був представлений адвокатом за власним вибором, а сам судовий розгляд не був свавільним і не порушував пункт 1 статті 6 Конвенції.

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд нагадав, що законність є однією з істотних умов відповідності втручання статті 1 Першого протоколу (див. рішення у справі *Beyeler v. Italy* [GC], № 33202/96,

§ 108, ECHR 2000-I) та вказав, що конфіскація майна заявника ґрунтувалася на національному законодавстві щодо доброчесності в діяльності державних службовців.

Щодо наявності легітимної мети для втручання у право заявника на мирне володіння своїм майном ЄСПЛ зазначив, що оскаржуваний захід був частиною законодавства, спрямованого на посилення боротьби з корупцією та забезпечення доброчесності на публічній службі в національному та міжнародному контексті, яке заохочувало й навіть вимагало вживати конкретних заходів у боротьбі з корупцією в Румунії. Тому захід конфіскації у цій справі був реалізований відповідно до загального інтересу щодо збереження доброчесності осіб, які обіймають посади на державній службі, та уникнення використання відповідного майна з перевагами для заявника, але на шкоду суспільству (див. *Telbis and Viziteu v. Romania*, № 47911/15, § 74, 26 червня 2018 року).

Суд неодноразово зазначав у справах, що стосуються втручання у право власності, що між засобами, які застосовуються, та цілями, які переслідуються, має існувати розумне співвідношення пропорційності. Іншими словами Суд повинен визначити, чи було досягнуто баланс між вимогами загального інтересу та інтересами відповідних осіб.

Хоча стаття 1 Першого протоколу не містить чітких процесуальних вимог, національний судовий розгляд має надавати особі, чиї права було порушено, можливість висловити свою позицію перед компетентними органами з метою ефективного оскарження заходів, що становлять втручання у права, гарантовані цим положенням (див. *Rummi v. Estonia*, № 63362/09, § 104, від 15 січня 2015 року, та *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* [GC], №№ 1828/06 та 2 інші, § 302, від 28 червня 2018 року). Втручання у права, гарантовані статтею 1 Першого протоколу, не може бути визнане законним за відсутності змагального процесу, що відповідає принципу рівності сторін і дозволяє обговорювати питання, важливі для результату справи.

ЄСПЛ повторив, що в попередніх справах, які стосувалися проваджень щодо конфіскації активів без ухвалення обвинувального вироку, майно вважалось таким, що було набуто повністю чи частково за рахунок доходів від корупційної діяльності або інших видів злочинів, пов'язаних із організованою злочинністю.

У цій справі Суд підкреслив, що відповідне румунське законодавство (Закони № 115/1996 та № 176/2010) та діяльність ANI отримали схвалення від органів Ради Європи та Європейського Союзу за внесок у боротьбу Румунії з корупцією.

Так, відповідно до цих законів, заявник, як державний службовець, мав обов'язок декларувати своє майно та пояснювати його походження. Відповідна правова база та послідовне і єдине її тлумачення національними судами свідчили про те, що невиконання цього обов'язку викликало сумніви

у законному походженні таких активів і зумовлювало необхідність застосування санкцій для збереження ефективності закону. Заявник не виконав вимог закону щодо декларування майна, і тому було розпочато процедуру перевірки джерела його активів, згідно з чіткими і загальноприйнятими правилами цивільного процесу.

У свою чергу заявник стверджував, що ця справа була подібною до справи *Dimitrovi v. Bulgaria* (№ 12655/09, 03 березня 2015 року), де Суд встановив, що конфіскація майна заявників не була законною, оскільки національне законодавство не відповідало вимозі передбачуваності, не забезпечувало належного захисту від свавілля, а оскаржуваний захід не переслідував жодної легітимної мети. Однак ЄСПЛ відкинув це твердження, вказавши, що у справі *Dimitrovi* заявники мали довести свій «законний» дохід, а у національному законодавстві Болгарії не було чітко встановленого поняття такого доходу, висновки національних судів з відповідного питання не були узгодженими та значні періоди часу, охоплені перевіркою, характеризувалися суттєвими економічними змінами у країні та стрімкою інфляцією. Суд вважав, що така економічна ситуація «неминуче призвела до певної невизначеності та неточності».

Метою правової бази в цій справі є не запобігання незаконному набуттю майна внаслідок злочинної діяльності, а забезпечення доброчесності державної служби шляхом належного заповнення та подання декларацій про майно і доходи. Заявнику не було пред'явлено жодного обвинувачення у вчиненні кримінального чи адміністративного правопорушення та не існувало правової презумпції, що його майно, щодо походження якого не було пояснень, було отримано злочинним шляхом, так само як і органи влади не діяли на основі такої презумпції.

Також ЄСПЛ наголосив, що конфіскація в цій справі була обов'язковою санкцією, передбаченою законом. У таких випадках Суд досліджує, чи не застосовувалася конфіскація автоматично, без можливості для заявника оскаржити відповідне рішення та мати реальний шанс на успіх.

Суд укотре повторив, що перевірка майна заявника була розпочата через те, що він неправильно заповнив декларації про майно. Крім того, згідно із законом, захід конфіскації був можливим лише після встановлення у межах спеціальної процедури того, що існувала значна різниця між його доходами та майном. Цей захід був застосований на основі ретельного аналізу доказів, поданих до суду як заявником, так і ANI, у провадженні, яке Суд визнав таким, що відповідає гарантіям справедливого судового розгляду, і в якому заявнику було забезпечено повну участь на двох рівнях судової інстанції.

Оскільки Пан Рăсугар не дотримувався вимог законодавства щодо декларування майна, це викликало сумніви щодо законності набуття останнього.

Провадження відповідало чітко встановленим правилам, і пан Рăcurar мав можливість висловити свою позицію. Водночас не існувало юридичної презумпції, що його майно, щодо якого відсутні пояснення, було отримано злочинним шляхом. Особисті обставини заявника були повною мірою враховані. Окрім того, законодавство щодо розгляду таких справ передбачало індивідуальний підхід у кожному конкретному випадку.

Отже, ЄСПЛ встановив, що конфіскація була пропорційною до мети, яку вона переслідувала, і порушення права заявника на захист власності не було.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 24 червня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася неможливості заявника Z., члена асоціації мисливців, оскаржити в суді накладене на нього асоціацією дисциплінарне стягнення у вигляді дворічної заборони на полювання.

Після того, як асоціація встановила, що заявник завдав шкоди її репутації та таким чином порушив положення її статуту і правил, що регулюють дисциплінарну відповідальність, стосовно заявника було розпочато дисциплінарне провадження. Рішенням від 21 квітня 2015 року дисциплінарний суд асоціації наклав на нього дисциплінарне стягнення, що забороняло йому полювати на всі види дичини протягом двох років.

Заявник подав апеляційну скаргу до правління асоціації, оскаржуючи несправедливість цього провадження. Рішенням від 2 червня 2015 року правління залишило рішення дисциплінарного суду в силі та відхилило скаргу заявника, зазначивши, зокрема, що оскаржуване провадження було проведено відповідно до статуту, внутрішніх положень асоціації та відповідного національного законодавства.

7 серпня 2015 року заявник звернувся до суду з цивільним позовом проти асоціації. Він стверджував, що рішення асоціації про накладення на нього дисциплінарного стягнення були, серед іншого, прийняті з порушенням процедури, передбаченої її статутом та правилами дисциплінарної відповідальності. Тому заявник просив суд: (i) визнати недійсними рішення асоціації від 21 квітня та 2 червня 2015 року, які незаконно перешкоджали йому полювати; (ii) зобов'язати асоціацію виплатити йому компенсацію за матеріальну та моральну шкоду, спричинену внаслідок незаконної заборони на полювання.

Рішенням від 13 листопада 2015 року суд першої інстанції визнав позов заявника неприйнятним у частині вимоги про визнання рішень асоціації недійсними. Суд постановив, що це питання не підпадає під юрисдикцію судів.

Після цього заявник звернувся з апеляційною скаргою. Рішенням від 8 листопада 2018 року суд апеляційної інстанції, погодившись із висновком суду першої інстанції про те, що суди не мають юрисдикції у цій справі, відхилив скаргу заявника та залишив у силі рішення суду першої інстанції.

У своїй конституційній скарзі заявник стверджував, серед іншого, що, визнавши його цивільний позов частково неприйнятним, національні суди відмовили йому в доступі до суду. Він посилався на висновки ЄСПЛ у справі «Lovrić v. Croatia», № 38458/15, від 4 квітня 2017 року.

Рішенням від 24 червня 2020 року Конституційний Суд відхилив конституційну скаргу заявника. Він постановив, що оскаржувані рішення

не призвели до непропорційного обмеження права заявника на доступ до суду, зазначивши, що заявник не навів жодного аргументу, який міг би змусити Конституційний Суд поставити під сумнів справедливність дисциплінарного провадження або вказати, що стверджуванні порушення були настільки серйозними, що вимагали судового перегляду. Крім того, суд зазначив, що цю справу слід відрізнити від справи «Lovrić v. Croatia», оскільки заявника не було виключено з асоціації. Натомість дисциплінарний захід, застосований до заявника, був обмеженим у часі та стосувався лише права полювати на дичину, тоді як решта його прав, що впливали з членства в асоціації, були залишені недоторканими.

Тим часом цивільне провадження в частині позову заявника про компенсацію продовжується. Рішенням від 28 березня 2024 року, що набрало законної сили, апеляційний суд залишив без змін рішення суду першої інстанції від 16 березня 2023 року, яким було відмовлено у задоволенні позову заявника про компенсацію. Суди не виявили протиправності в діях асоціації як необхідного елемента деліктної відповідальності. Зокрема, національні суди постановили, що, з огляду на остаточність рішення щодо відсутності у них юрисдикції розглядати обґрунтованість рішень асоціації, вони не можуть розглядати це питання як попереднє під час розгляду позову заявника про компенсацію. Наразі справа перебуває на розгляді у Верховному Суді внаслідок звернення заявника з касаційною скаргою.

Оцінка Суду

Спочатку ЄСПЛ розглянув питання прийнятності скарги заявника за статтею 6 Конвенції. Щодо існування «права» для цілей статті 6 Конвенції, ЄСПЛ зазначив, що право на полювання було визнано у пункті 17 Статуту асоціації мисливців як право члена. Суд також зазначив, що стаття 42 Закону Хорватії про асоціації передбачає, що члени асоціації після вичерпання відповідних засобів правового захисту в межах асоціації можуть звернутися до суду з цивільним позовом з метою захисту своїх прав, передбачених статутом. Так, хорватське законодавство не лише згадує, але й надає судовий захист прав членів, що впливають зі статуту асоціації, до якого вони належать.

ЄСПЛ також нагадав, що право на полювання є «цивільним правом» у значенні статті 6 Конвенції (див. *Könkämä and 38 Other Saami Villages v. Sweden*, № 27033/95, від 25 листопада 1996 року). Відповідно цивільний аспект пункту 1 статті 6 Конвенції застосовується до цивільного провадження у цій справі.

ЄСПЛ також відхилив заперечення Уряду про передчасність заяви заявника з огляду на те, що провадження щодо вимоги останнього про компенсацію все ще тривало у національних судах. ЄСПЛ зазначив, що чинність рішень асоціації

було попереднім питанням під час провадження щодо виплати компенсації заявникові, та національні суди вже ухвалили остаточне рішення щодо цього. Згідно з хорватським законодавством, цивільні суди зв'язані остаточним та обов'язковим рішенням з попереднього питання, про що свідчать висновки національних судів щодо вимоги заявника про компенсацію.

За цих обставин ЄСПЛ дійшов висновку, що Уряд не навів переконливих причин, а також не послався на будь-яку національну судову практику для обґрунтування свого аргументу про те, що заявник, подаючи позов про компенсацію, міг отримати ефективний доступ до суду щодо дисциплінарного заходу, про який йде мова.

Суд виснував, що подана заявником заява не була явно необґрунтованою у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції або неприйнятною з будь-яких інших підстав.

Далі ЄСПЛ нагадав, що загальні принципи щодо права на доступ до суду згідно із пунктом 1 статті 6 Конвенції у питаннях членства в асоціації були узагальнені у згаданій вище справі *Lovrić* (§§ 51, 55, 69 та 71–73). Зокрема, право на доступ до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням, які не обмежують і не зменшують доступ, наданий особі, таким чином або до такої міри, що порушується сама сутність цього права. Крім того, обмеження не буде сумісним із пунктом 1 статті 6 Конвенції, якщо воно не має законної мети та якщо немає розумного співвідношення пропорційності між застосованими засобами та поставленою метою (там само, § 69).

У цій справі Уряд стверджував, що втручання у право заявника на доступ до суду було пропорційним поставленій законній меті – повазі до автономії об'єднань. Дисциплінарне стягнення, накладене на заявника, було м'яким: він залишався повноправним членом асоціації, а тимчасова заборона на полювання не вплинула на інші права та обов'язки, що впливали з його членства. Тому оскаржуваний захід не був необґрунтованим чи надмірним, чи таким, що порушує саму суть права заявника на доступ до суду.

ЄСПЛ погодився, що обмеження права заявника на доступ до суду в силу висновку національних судів про відсутність у них юрисдикції для розгляду обґрунтованості оскаржуваних рішень асоціації мало законну мету поваги до автономії об'єднань (див. також *Lovrić*, згадане вище, § 71). Суд повторив, що для поваги до організаційної автономії об'єднань обсяг судового перегляду може бути обмежений, навіть значною мірою, але доступ до суду, як правило, не може бути повністю виключений (див. *Lovrić*, згадане вище, § 73). Однак у цій справі заявнику, який оскаржував дисциплінарне стягнення за порушення статуту асоціації, було повністю відмовлено в доступі до суду.

Хоча ЄСПЛ раніше визнавав, що судовий перегляд може бути повністю виключений за деякі незначні порушення статуту або внутрішніх правил асоціації

(див., наприклад, *Bilan v. Croatia* (dec.), № 57860/14, §§ 29–31, від 20 жовтня 2020 року, де застосований до заявниці захід не мав дисциплінарного характеру та не впливав на її права й обов'язки, що випливають з її членства в асоціації), дисциплінарний захід, застосований до заявника в цій справі, позбавив його права полювати протягом двох років. Це право є суттєвим аспектом членства в асоціації мисливців та, ймовірно, є основною причиною вступу до неї. Отже, повне позбавлення заявника доступу до суду для оскарження рішень асоціації мисливців не могло вважатися пропорційним поставленій законній меті та порушувало саму сутність права на доступ до суду.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалено Комітетом 17 червня 2025 року та є остаточним.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо стверджуваної несправедливості кримінального провадження, розпочатого щодо нього, оскільки йому не надавалася правова допомога ні під час початкових допитів поліцією, ні під час відвідування місця подій, що мали значення для розслідування. Заявник стверджував, що йому мало бути надано допомогу захисника, тим більше з огляду на те, що він перебував у вразливому становищі через порушення інтелектуального розвитку.

19 травня 2016 року поліція затримала заявника після кількох крадіжок і допитала його як підозрюваного. 20 травня 2016 року поліція та заявник оглянули місця вчинення крадіжок, і заявник детально розповів про свої дії. Того ж дня його допитали як обвинуваченого.

Заявник, який проявляв деякі ознаки порушення інтелектуального розвитку, не мав захисника на етапі досудового розслідування. Про процесуальні права йому було повідомлено лише за допомогою заздалегідь надрукованого бланка, який він підписував після кожного допиту та огляду місця злочину.

22 травня 2016 року, після того, як суд ухвалив рішення про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, заявник відмовився від свого права на оскарження цього рішення і просив суд призначити йому захисника, що і було зроблено.

Заявника визнали винним і призначили покарання у виді позбавлення волі. Його скарги були відхилені незважаючи на твердження заявника, що враховуючи порушення інтелектуального розвитку, його зізнання, отримані під час досудового розслідування без присутності захисника, мали бути визнані недопустимим доказом.

Оцінка Суду

Вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції варто розглядати як конкретні складові права на справедливий суд, гарантованого пунктом 1 цієї ж статті, а тому скарги за пунктами 1 і 3 статті 6 Конвенції слід розглядати разом (див. рішення у справах Gäfgen v. Germany [GC], № 22978/05, § 169, ECHR 2010, та Saknovskiy v. Russia [GC], № 21272/03, § 94, від 02 листопада 2010 року).

ЄСПЛ повторив, що стаття 6 Конвенції не перешкоджає особі добровільно відмовитися, явно або за мовчазною згодою, від права на гарантії справедливого судового розгляду (див. пункт 76 рішення).

У справі йшлося про те, чи було кримінальне провадження щодо заявника, який мав певний рівень інтелектуальної інвалідності, проведено з дотриманням його права на справедливий судовий розгляд, зокрема щодо способу отримання доказів. Зокрема, Суд повинен був визначити, чи дійсно заявник відмовився від свого права на правову допомогу, як стверджував Уряд, в ситуації, коли він був поінформований про свої процесуальні права лише за допомогою заздалегідь надрукованих бланків. Суд також мав визначити, чи були самовикривальні заяви, зроблені заявником за відсутності адвоката і на які посилалися суди, отримані з порушенням його права на підготовку та представлення свого захисту на досудовому етапі провадження.

У цій справі кілька експертів повідомили, що заявник мав інтелектуальні порушення легкого ступеня, що характеризувалися низьким IQ (близько 67: див. пункт 24 рішення). ЄСПЛ вже визнавав порушення інтелектуального розвитку як підставу для визнання особи особливо вразливою (див. рішення у справі A.- M.V. v. Finland, № 53251/13, § 73, від 23 березня 2017 року).

ЄСПЛ зазначив, що заявник мав право на захист за статтею 6 Конвенції з моменту його затримання, і виснував, що в цій справі існувало кілька ознак, що вимагали від органів влади ставитися до заявника як до вразливої особи та враховувати його стан під час допиту, зокрема, коли його інформували про право мати захисника (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі Płonka v. Poland, № 20310/02, § 38, від 31 березня 2009 року).

Дійсно, органам влади було відомо, що заявник закінчив лише початкову школу (див. пункт 8 рішення) та у віці 13 років проходив психіатричне лікування (див. пункт 11 рішення). Крім того, співробітники поліції, які спілкувалися з ним, визнали, що він виглядав «трохи розумово слабшим», і спілкування з ним було дещо складним (див. пункт 20 рішення). Дієздатність заявника ніколи не було офіційно обмежено, і в минулому він уже притягався до кримінальної відповідальності за кілька правопорушень, але це не розвіяло всіх сумнівів щодо його здатності готувати та здійснювати свій захист, як також було зазначено Конституційним Судом (див. пункт 45 рішення).

ЄСПЛ додав, що хоча Уряд стверджував, що здатність заявника розуміти мету провадження раніше ніколи не ставилася під сумнів і не оскаржувалася (див. пункт 65 рішення), він не стверджував, що в попередньому кримінальному провадженні щодо заявника було проведено процедуру оцінки його дієздатності або відповідну експертизу.

Тому ЄСПЛ вважав, що з огляду на вразливість заявника через порушення його інтелектуального розвитку, а також нерівність становища, що впливала із самої природи кримінального провадження, відмова заявника від важливого права, передбаченого статтею 6 Конвенції, могла бути прийнятною лише за умови, що її було виражено однозначно та після того, як органи влади вжили

всіх розумних заходів для забезпечення того, щоб він був повністю обізнаний про свої права й міг, наскільки це можливо, оцінити наслідки своєї поведінки (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Panovits v. Cyprus*, № 4268/04, § 68, від 11 грудня 2008 року).

Стосовно аргументу Уряду про те, що заявник був поінформований про свої права відповідно до національного законодавства, ЄСПЛ зазначив, що будь-яку інформацію про процесуальні права заявника йому було надано лише на перших сторінках заздалегідь надрукованих бланків, на яких були викладені його показання, надані під час досудового розслідування, серед яких, право заявника зберігати мовчання та право на вибір захисника. Не було жодних ознак того, що заявнику було надано індивідуальну консультацію щодо його ситуації та прав, або будь-які додаткові пояснення (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Zachar and Čierny v. Slovakia*, №№ 29376/12 та 29384/12, § 70, від 21 липня 2015 року). Лише одного разу, 20 травня 2016 року, інформацію просто зачитали заявнику, не надавши йому можливості ознайомитися з надрукованим текстом у власному темпі перед тим, як підписати такий протокол (див. пункт 20 рішення).

ЄСПЛ також зауважив, що відповідний текст був би складним навіть для осіб без інтелектуальних порушень, і що включення до нього посилань на різні правові положення, які застосовувалися залежно від поточного процесуального статусу заявника (чи він був особою, яка надавала пояснення, затриманою особою, підозрюваним, обвинуваченим), ще більше його ускладнювало. Відповідно ЄСПЛ вважав, що заявника не було повністю поінформовано про його право на правову допомогу до надання будь-яких показань поліції.

У зв'язку із цим ЄСПЛ підтвердив, що загальне тлумачення статті 6 Конвенції гарантує право обвинуваченого на ефективну участь у розгляді судом кримінального провадження (див. рішення у справі *Stanford v. the United Kingdom*, від 23 лютого 1994 року, § 26, серія А № 282-А). Суд раніше постановляв, що для захисту інтересів осіб з порушенням розумових здібностей можуть бути необхідні спеціальні процесуальні гарантії (див. рішення у справі *Vaudelle v. France*, № 35683/97, §§ 60 та 65, ECHR 2001-I, з подальшими посиланнями), а також що особи, нездатні здійснювати власний захист, можуть бути не в змозі звернути увагу органів влади на відсутність правової допомоги, якщо це питання не буде порушене самими органами влади (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Grigoryevskikh v. Russia*, № 22/03, § 90, від 09 квітня 2009 року).

З огляду на наведене ЄСПЛ вважав, що в цій справі національні органи влади мали вжити додаткових заходів, не в сенсі патерналістського підходу, про який йдеться в поданнях Уряду (див. пункт 63 рішення), а шляхом надання заявнику належних форм допомоги (див. також пункти 49–54 вище). Усвідомлюючи труднощі заявника (див. пункт 81 рішення), вони мали в будь-який належний спосіб забезпечити, щоб заявник розумів, що в разі необхідності він може

звернутися по безкоштовну правову допомогу (див. рішення у справах *Talat Tunç v. Turkey*, № 32432/96, § 61, від 27 березня 2007 року; *Padalov v. Bulgaria*, № 54784/00, від 10 серпня 2006 року, § 61; та згадане рішення у справі *Panovits v. Cyprus*, § 72), наприклад, надавши йому версію інформації про його права та обов'язки у легшому для сприйняття форматі (див. пункти 53 та 55 рішення), або залучивши посередника (див. пункти 53 та 56 рішення) для полегшення спілкування та забезпечення доступності для нього цієї інформації.

ЄСПЛ також зазначив, що зізнання, отримане за відсутності адвоката, було вирішальним доказом при засудженні заявника. Крім того, з матеріалів справи випливало, що протоколи його допиту під час досудового розслідування не містили безпосередньо викладених заявником тверджень, а скоріше останні були сформульовані співробітниками поліції, які проводили допит (див. пункти 24 *in fine* та 25 рішення).

Суд першої інстанції наголосив, що заявник повторив свої зізнання також у суді, на засіданні щодо розгляду питання про застосування запобіжного заходу 11 серпня 2016 року, на якому був присутній його захисник. Водночас ЄСПЛ зазначив, що на цьому засіданні заявник обмежився заявою про те, що він уже надав пояснення щодо свого обвинувачення в поліції і не хоче нічого змінювати (див. пункт 16 рішення). З іншого боку, заявник неодноразово стверджував у суді першої інстанції, що він не вчинив нічого протиправного (див. пункт 19 рішення).

ЄСПЛ встановив, що хоча заявник мав право на участь у змагальному процесі, у ході якого його представляв призначений судом захисник, утім заподіяна йому шкода на етапі досудового розслідування не була виправлена під час подальшого розгляду справи, в межах якого його зізнання було визнано допустимим доказом.

Так, ЄСПЛ вважав, що обставини, за яких заявник, як стверджувалося, відмовився від свого права на правову допомогу під час досудового розслідування, недостатній контроль за цією відмовою з боку судів і невиправлення недоліку за допомогою інших процесуальних гарантій у ході провадження, а також використання судом першої інстанції показань заявника, отриманих під час досудового розслідування, для його засудження зробили судовий розгляд у цілому несправедливим.

Висновок

Порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 червня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарг за статтями 6 та 8 Конвенції щодо безсторонності судді у справі про встановлення опіки над дитиною та процедури відводу судді.

Перший заявник А., батько другого заявника В., розійшовся з С., матір'ю другого заявника, у 2017 році.

Під час медіації в рамках провадження щодо роздільного проживання перший заявник звернувся до суду із сімейних спорів (у складі судді Е.) з проханням постановити, щоб другий заявник В. проживав з ним і не бачився з Д., партнером С. Це було пов'язано з тим, що Д. був обвинувачений у скоєнні тяжких злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків.

Суддя Е. надав першому заявнику право на піклування та опіку над другим заявником і постановив, що С. матиме право на побачення з дитиною тричі на тиждень протягом трьох з половиною годин, а також у неділю. Д. було заборонено бути присутнім під час таких побачень. Водночас суддя вважав, що побачення не потребують нагляду відповідної служби у справах дітей.

Після завершення процедури медіації С. звернулася до суду із сімейних спорів з позовом проти першого заявника. Справу було призначено на розгляд судді Ф.

Суддя Ф., ознайомившись із доказами, визнала обґрунтованими занепокоєння першого заявника з огляду на серйозність обвинувачень, пред'явлених Д. Вона зазначила, що підстав для встановлення нагляду за побаченнями було недостатньо, але постановила, що С. мала забирати дитину зі школи тричі на тиждень на три з половиною години, а перший заявник повинен був забирати дитину після закінчення побачення; щодо побачення, яке мало відбутися в неділю, перший заявник повинен був відвезти дитину до місця проживання С. і забрати її після закінчення побачення; у ті дні, коли С. не зустрічалася з дитиною фізично, вона повинна була мати 30 хвилин спілкування з дитиною за допомогою відеодзвінка; побачення ніколи не повинні були відбуватися в присутності Д.; також було призначено дитячого психолога для розслідування та подання до суду звіту про проблеми між сторонами.

Згодом перший заявник А. дізнався від свого адвоката, що адвокат С. (особа G.) був адвокатом судді Ф. при розгляді її особистої справи щодо роздільного проживання. Цю інформацію було раніше конфіденційно повідомлено адвокату першого заявника самою суддею Ф. в контексті іншого провадження, у рамках якого вона заявила про самовідвід на тій підставі, що G. був її тодішнім адвокатом.

Заявником А. було подано заяву про відвід судді F., однак вона відмовила в задоволенні цієї заяви. Це рішення не підлягало оскарженню.

Також заявники зверталися до судів конституційної юрисдикції, скаржачись на відсутність належного захисту другого заявника, а також на те, що суддя F. не повідомила сторони про свої стосунки з адвокатом протилежної сторони і/або не взяла самовідвід з власної ініціативи, однак усі їхні вимоги були відхилені.

Оцінка Суду

Щодо пункту 1 статті 6 Конвенції.

ЄСПЛ нагадав, що безсторонність, як правило, означає відсутність упередженості або необ'єктивності, а її існування або відсутність можуть встановлюватися різними способами. Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, існування безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 повинно встановлюватися згідно з суб'єктивним критерієм, при якому мають ураховуватися особисті переконання та поведінка конкретного судді (тобто чи мав суддя будь-які особисті упередження або чи був він об'єктивним у цій справі), та об'єктивним критерієм, тобто шляхом встановлення того, чи забезпечував сам суд (та, серед інших аспектів, його склад) достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності (див., наприклад, рішення у справах *Kyprianou v. Cyprus* [GC], № 73797/01, § 118, ЄСПЛ 2005-XIII; *Micallef v. Malta* [GC], № 17056/06, § 93, ECHR 2009; *Morice v. France* [GC], № 29369/10, § 73, ECHR 2015; та *Ilmseher v. Germany* [GC], №№ 10211/12 та 27505/14, § 287, від 04 грудня 2018 року).

Стосовно суб'єктивного критерію ЄСПЛ підтвердив, що суд не повинен мати будь-яких особистих упереджень чи бути необ'єктивним, а суддя повинен вважатися безстороннім, доки не буде доведено протилежне. ЄСПЛ зазначив, що, незважаючи на свої доводи, подані до ЄСПЛ, перший заявник не вказав жодних конкретних формулювань і не послався на жодні конкретні уривки з оскаржуваних рішень. На підставі витягів із рішень у справі ЄСПЛ вважав, що доказів упередженості судді F. немає. Її занепокоєння щодо поведінки першого заявника в конкретній ситуації, що є фактором, який має значення для оцінки динаміки сімейних відносин, не може в контексті цієї справи вважатися проявом особливої ворожості до нього.

Стосовно об'єктивного критерію ЄСПЛ зазначив, що він уже мав можливість постановити, що наявність тісних родинних зв'язків судді або його чи її помічника (відповідно до їхньої ролі в національній системі) із законним представником однієї зі сторін об'єктивно виправдовувала побоювання заявника, а отже, вимагала від національного законодавства та практики забезпечення процесуальних гарантій у зв'язку із цим (див., наприклад, згадане рішення у справі

Micallef v. Malta, §§ 100 та 102, а також Tsulukidze and Rusulashvili v. Georgia, № 44681/21 та 17256/22, § 58, від 29 серпня 2024 року). Подібні міркування застосовувалися у випадках, коли родинні зв'язки існували між суддею та працівником фірми, яка представляла одну зі сторін. Попри те, що ЄСПЛ вважав, що автоматичне відсторонення на національному рівні всіх суддів, які мають родинні зв'язки із працівниками юридичних фірм, що представляють сторони в певних провадженнях, не завжди є необхідним (див. рішення у справах Ramljak v. Croatia, № 5856/13, § 29, від 27 червня 2017 року, та Nicholas v. Cyprus, № 63246/10, § 62, від 09 січня 2018 року), така ситуація або зв'язок можуть викликати сумніви щодо безсторонності судді (там само). Відповідь на питання про те, чи є такі сумніви об'єктивно обґрунтованими, залежить переважно від обставин конкретної справи, і в цьому контексті варто враховувати низку факторів. До них належать, *inter alia*, факт того, чи був родич судді залучений до розгляду справи, посада родича судді в юридичній фірмі, розмір фірми, її внутрішня організаційна структура, фінансове значення справи для юридичної фірми, а також наявність будь-якого можливого фінансового інтересу або потенційної вигоди (та їхній обсяг) для цього родича (див. згадане рішення у справі Nicholas v. Cyprus, § 62).

Оцінюючи, чи в цій справі відносини між суддею F. та адвокатом G., який виступав як законний представник протилежної сторони, можуть викликати обґрунтовані сумніви щодо її безсторонності, ЄСПЛ зазначив, що сама суддя F. вважала за доцільне утриматися від розгляду справи допоки повноваження, надані нею своєму адвокату (який представляв одну зі сторін), залишалися чинними.

З інформації, наданої *ex post facto* під час конституційного провадження, впливало, що повноваження адвоката припинилися за сім місяців до початку провадження в цій справі й майже за півтора року до прийняття оскаржуваних рішень. ЄСПЛ відхилив твердження першого заявника щодо того, що такі зв'язки зберігатимуться протягом усього життя, і, враховуючи наявну інформацію, вважав, як і конституційні суди, що минуло достатньо часу, щоб послабити ці зв'язки й розвіяти будь-які побоювання щодо упередженості, які, в принципі, могли існувати.

За цих обставин ЄСПЛ міг погодитися з рішенням судді F. не порушувати це питання з власної ініціативи в цій справі з огляду на час, що минув з моменту припинення повноважень, і зобов'язання судді розглядати справу відповідно до національного законодавства (стаття 735 Кодексу організації та цивільного процесу («СОСР»)). Тим більше це так з огляду на те, що судді F. було відомо, що адвокат заявника знав про цю ситуацію (про яку вона сама йому повідомила в іншому контексті тоді, коли між ними існували професійні відносини),

і він вирішив не порушувати це питання (ні перед своїм клієнтом, ні перед судом) під час судового засідання.

Стосовно самої процедури відводу, то у провадженнях, які не підлягали ефективному перегляду вищим органом, ЄСПЛ уже постановляв, що за наявності обставин, що можуть вплинути на безсторонність судді (таких як конфлікт інтересів) суддя не може самостійно вирішувати питання про свій відвід (див., наприклад, *Mikhail Mironov v. Russia*, № 58138/09, § 37 in fine, від 06 жовтня 2020 року).

ЄСПЛ дійшов аналогічних висновків щодо суддів, які вирішують питання про оскарження своєї незалежності, що не дає жодної гарантії об'єктивного вирішення справи, в порушення основоположного принципу *nemo iudex in causa propria* (ніхто не може бути суддею у власній справі) (див. *Wałęsa v. Poland*, № 50849/21, § 324, 23 листопада 2023 року). В останній справі Суд визнав неприйнятним з точки зору стандартів справедливого судочинства ухвалення рішення особою, яка, відповідно до основоположного принципу *nemo iudex in causa sua*, не повинна була розглядати цю справу (там само, § 180).

Такі ж міркування слід застосовувати в цій справі стосовно процедури, передбаченої статтею 738 (1) СОСР, згідно з якою заява про відвід, яку було подано на підставі конкретних фактів, не могла бути визнана зловживанням (порівняйте з рішенням у справі *Pastörs v. Germany*, № 55225/14, § 63, від 03 жовтня 2019 року), розглядалася тим самим суддею, щодо якого було заявлено відвід. Водночас особливо важливим є те, що таке рішення не підлягало оскарженню (порівняйте зі згаданим рішенням у справі *Mikhail Mironov v. Russia*, § 39).

Однак те, чи був процесуальний недолік виправлений судом вищої інстанції, є обставиною, яку слід взяти до уваги (див. згадане рішення у справі *Mikhail Mironov v. Russia*, § 36, та у справі *Bosev v. Bulgaria*, № 62199/19, § 74, від 04 червня 2024 року). ЄСПЛ зазначив, що хоча таке рішення не підлягало звичайному перегляду відповідно до національного законодавства (див. статтю 738 (1) СОСР), Уряд стверджував, що особа, яка постраждала від такого рішення, могла звернутися до дворівневого конституційного засобу захисту для перегляду справи.

З огляду на викладене ЄСПЛ дійшов висновку, що питання суб'єктивної безсторонності не виникало, а оскаржувані відносини в обставинах цієї справи не могли викликати об'єктивних сумнівів щодо об'єктивної безсторонності судді F. з точки зору стороннього спостерігача. Водночас на момент подання заява про відвід ґрунтувалася на конкретних фактах і не могла вважатися зловживанням, а тому вимагала відповідних процесуальних гарантій. Хоча процедура відводу в Державі-відповідачі за статтею 738 СОСР не була задовільною, за конкретних обставин цієї справи конституційні суди, які розглядали скаргу щодо

безсторонності судді F., виправили недоліки національного провадження щодо відводу.

Відповідно порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було.

Щодо статті 8 Конвенції.

ЄСПЛ зазначив, що, попри те, що національні органи влади дійсно повинні враховувати ризики, що можуть існувати для фізичної та психологічної цілісності дитини при здійсненні права на спілкування (порівняйте з рішенням у справі I.M. and Others v. Italy, № 25426/20, § 111 і далі, від 10 листопада 2022 року), національні суди також зобов'язані враховувати довгострокові наслідки, до яких може призвести постійне розлучення дитини з її біологічною матір'ю (порівняйте Jansen, цитована вище, § 104). У цій справі немає підстав вважати, що побоювання першого заявника щодо безпеки другого заявника було проігноровано, адже суд із сімейних спорів врахував їх і зважив з необхідністю підтримувати спілкування дитини з матір'ю, а також з інтересами останньої.

ЄСПЛ зазначив, що перший заявник мав право на опіку над другим заявником, і рішення про право С. на спілкування з дитиною за відсутності D. було залишено в силі. Однак суддя F., як і суддя E. до неї (який мав можливість ознайомитися із засекреченим звітом від представника організації щодо захисту прав дітей), не вважала за необхідне, щоб побачення відбувалися під наглядом. У зв'язку із цим ЄСПЛ підтвердив, що національні органи влади, маючи можливість безпосередньо контактувати з усіма зацікавленими особами, володіють кращими можливостями для того, щоб оцінити, що відповідає найкращим інтересам дитини, та вжити необхідних заходів у цьому аспекті (див., серед багатьох інших, ухвалу у справі Fernández Cabanillas v. Spain (dec.), № 22731/11, § 50), тим більше, коли вони мають доступ до засекречених матеріалів. ЄСПЛ також зазначив, що, не обмежуючи спілкування, суддя F. змінила порядок проведення побачень, щоб знайти кращий варіант, який, на її думку, міг заспокоїти другого заявника.

Отже, порушення статті 8 Конвенції не було.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 24 червня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася справедливості кримінального провадження щодо заявника, офіцера поліції, якого спочатку було виправдано, але згодом засуджено вироком Апеляційного суду міста Пітешті за зловживання службовим становищем. Однак один із двох суддів, які засідали в останній інстанції, не заслухав безпосередньо всіх свідків.

Так, 17 березня 2015 року подружжя Н. звернулося з кримінальною скаргою на дії заявника. Вони стверджували, що він вимагав, і в результаті отримав 1 500 євро за працевлаштування пана Н. на посаду водія, але згодом без будь-яких підстав не виконав свою обіцянку. Також пані Н., яка працювала на дружину заявника, згодом була звільнена.

21 квітня 2015 року прокуратура розпочала стосовно заявника кримінальне провадження за обвинуваченням у зловживанні службовим становищем. Були допитані свідки, у тому числі пан і пані Н., які також пройшли перевірку на поліграфі.

Справу заявника було передано на розгляд до окружного суду. Під час судових слухань було встановлено, що пан і пані Н. не можуть надати показання, оскільки перебувають за межами Румунії та не можуть бути доставлені до суду, попри наявність відповідних ордерів. Натомість були допитані пан і пані R., а також F.D. — «непрямі» свідки, які дізналися про протиправне діяння заявника зі слів пана і пані Н.

Вироком від 04 грудня 2015 року окружний суд виправдав заявника. Суд дійшов висновку, що наявні докази були недостатніми для спростування презумпції невинуватості, оскільки єдиними прямими доказами були лише показання пана та пані Н. як скаржників. Прокуратура оскаржила виправдувальний вирок до апеляційного суду.

У судовому засіданні 08 червня 2016 року апеляційний суд у складі колегії з двох суддів С.А.Н. та Т.Г. викликав для допиту як свідків подружжя Н., подружжя R. та подружжя F.D., посилаючись на статтю 421 § 2 (а) Кримінального процесуального кодексу, що передбачала можливість повторного допиту свідків, на чіх показаннях ґрунтувався виправдувальний вирок суду першої інстанції.

21 вересня 2016 року оновлений склад суду — судді Е.Р. (головуючий) та І.Ф. — допитали подружжя Н. і подружжя R., які підтвердили свої попередні свідчення.

У наступному засіданні, 02 листопада 2016 року, колегія суду знову змінилася — тепер у складі суддів Е.Р. (головуючий) та Т.Г. — і допитала свідка F.D., який також підтвердив свої початкові свідчення.

Цього ж дня апеляційний суд ухвалив остаточне рішення, яким скасував виправдувальний вирок і, розглянувши справу по суті, засудив заявника до трьох років позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання з випробуванням. Суд апеляційної інстанції вважав, що показання подружжя Н. підтверджувалися іншими доказами, а тому не були єдиними доказами вини заявника. Суд послався на: детальні та послідовні показання "непрямих" свідків, які підтвердили викладені подружжям Н. факти; інтерпретацію окремих фрагментів телефонних розмов між пані Н. та дружиною заявника; результати поліграфа, який подружжя Н. успішно пройшло.

Посилаючись на статтю 6 Конвенції, заявник скаржився, зокрема, на порушення принципу безпосередності, оскільки один із двох суддів апеляційної інстанції, які ухвалили вирок, не проводив особистого допиту ключових свідків, зокрема скаржників, які були єдиними очевидцями у справі.

Оцінка Суду

ЄСПЛ покликався на свою попередню практику щодо принципу безпосередності у кримінальному провадженні. Суд зауважив, що згідно із загальновизнаним принципом, що стосується апеляційного оскарження і знайшов своє відображення в законодавстві Румунії, повноваження судів апеляційної інстанції охоплюють як питання права, так і факту, а тому можуть проводити повноцінний судовий розгляд за тими самими правилами, що і під час розгляду справи по суті.

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що апеляційний суд від самого початку мав намір скасувати рішення суду першої інстанції та самостійно розглянути справу по суті, без повернення її на новий розгляд до суду нижчої інстанції. За таких обставин стаття 421 Кримінального процесуального кодексу прямо зобов'язувала апеляційний суд повторно допитати всіх свідків, чиї показання стали підставою для ухвалення виправдувального вироку суду першої інстанції.

У судовому засіданні 02 листопада 2016 року, за підсумками якого було ухвалено обвинувальний вирок стосовно заявника, до складу судової колегії входили судді Е.Р. (головуючий) та Т.Г. Це був інший склад, ніж той, що допитував скаржників, пана та пані Н., та пана і пані Р. у попередньому засіданні 21 вересня 2016 року, яке проводилося у складі суддів Е.Р. (головуючий) та І.Ф.

Варто визнати, що вирок ґрунтувався на сукупності доказів: показання свідків, письмові докази та записи телефонних розмов. Однак факт залишався таким, що ці докази самі по собі не могли слугувати підставою для засудження

заявника, а використовувалися лише для підтвердження прямих свідчень пана та пані Н., які були єдиними очевидцями події.

За таких обставин і з огляду на те, що суд першої інстанції висловив сумніви щодо достовірності показань пана та пані Н., ЄСПЛ дійшов висновку, що показання свідків, особливо останніх, мали надзвичайно важливе, якщо не вирішальне значення для результату справи (див. для порівняння справу *Miron v. Romania*, № 37324/16, § 30, 05 листопада 2024 року).

ЄСПЛ зазначив, що достовірність показань пана та пані Н. була поставлена під сумнів як окружним судом у його виправдувальному вироку, так і адвокатом заявника під час провадження. Таким чином, він вважав, що надання суддям апеляційного суду, які засудили заявника, стенограм їхніх свідчень не є достатнім для виконання вимог усталеної практики ЄСПЛ.

Крім того, враховуючи, що апеляційний суд розглядав можливість скасування виправдувального вироку заявника та зважаючи на характер справи, він був зобов'язаний, відповідно до Конвенції, з власної ініціативи вжити заходів для особистого допиту відповідних свідків з метою з'ясування вини чи невинуватості заявника. Це зобов'язання існувало навіть за відсутності чіткого клопотання з боку сторони захисту. До того ж стаття 421 Кримінального процесуального кодексу містила аналогічні положення (порівняйте *Miron*, цитована вище, §§ 31–34).

Апеляційний суд вказав, що особисто допитав викликаних свідків, однак не врахував останню зміну у складі судової колегії та її вплив на дотримання принципу безпосередності.

Дійсно, лише суддя Т.Г. не був присутній при безпосередньому допиті основних свідків (окрім свідка F.D.). Однак ЄСПЛ зауважив, що судова колегія була невеликою – двоє суддів Е.Р. та Т.Г., які мали ухвалити рішення одноголосно. А той факт, що суддя Е.Р. був присутній при допиті ключових свідків, не міг компенсувати відсутність судді Т.Г.

ЄСПЛ встановив, що апеляційний суд у вироці від 02 листопада 2016 року фактично здійснив нову оцінку показань, які були вирішальними для справи, однак при цьому обидва судді судової колегії особисто не чули ці показання. Тому вимоги справедливого судового розгляду були порушені.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 03 червня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася невиконання національного судового рішення, ухваленного проти приватної особи. Заявник скаржився на порушення його прав, передбачених статтею 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

25 січня 2001 року Луцький міськрайонний суд Волинської області визнав Д. винним у крадіжці та призначив йому покарання у вигляді трьох років позбавлення волі. Також суд першої інстанції задовольнив цивільний позов заявника і зобов'язав Д. виплатити йому 5 313,88 гривень (приблизно 1 054 євро на той час) як відшкодування матеріальної шкоди.

03 липня 2001 року Луцький міськрайонний суд Волинської області задовольнив ще один позов заявника та зобов'язав Д. сплатити йому 1 100 гривень (приблизно 218 євро на той час) як відшкодування моральної шкоди. Зазначені рішення були виконані частково; виконавче провадження кілька разів закривалося через відсутність у Д. коштів для сплати боргу.

18 березня 2013 року виконавча служба постановила повернути виконавчі документи заявникові. Заявник оскаржив ці постанови до Луцького міськрайонного суду Волинської області з вимогою їх скасувати. 12 червня 2013 року суд задовольнив позов заявника та зобов'язав виконавчу службу поновити виконавче провадження. Окрім того, суд встановив, що Д. часто виїжджав з України з метою працевлаштування. 05 липня 2013 року виконавче провадження було поновлено.

Тим часом заявник звернувся до суду з позовом до виконавчої служби про стягнення 5 636,76 гривень (приблизно 523 євро) як відшкодування матеріальної шкоди – суми, що дорівнювала залишку боргу, який мав сплатити Д. Заявник посилався на рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 12 червня 2013 року, аргументуючи тим, що виконавча служба завдала йому матеріальної шкоди через свою бездіяльність, що полягала у відсутності накладення заборони на виїзд Д. з України до моменту повного погашення заборгованості.

22 жовтня 2013 року Луцький міськрайонний суд Волинської області відмовив у задоволенні позову заявника як необґрунтованого.

20 листопада 2013 року Апеляційний суд Волинської області залишив у силі рішення суду першої інстанції. Суд апеляційної інстанції встановив, що заявник не довів факту завдання йому шкоди та не обґрунтував розміру заявленої суми, а також не встановив причинного зв'язку між діями або бездіяльністю виконавчої служби та заявленими збитками. Апеляційний суд виснував, що сам факт скасування постанови виконавчої служби не може бути підставою для

відшкодування шкоди, яку повинен сплатити боржник згідно із судовим рішенням.

Заявник звернувся з касаційною скаргою, повторивши свої доводи та покликаючись на статтю 1166 Цивільного кодексу України, яка передбачає повне відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю, що спричинили майнову шкоду особі.

10 грудня 2013 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі — «ВССУ») визнав касаційну скаргу заявника необґрунтованою та відмовив у відкритті касаційного провадження.

03 серпня 2015 року дружина заявника повідомила ЄСПЛ про його смерть та про свій намір продовжити провадження у справі.

Оцінка Суду

Насамперед ЄСПЛ зазначив, що заявник помер після подання заяви, а його дружина, пані Марія Федорівна Савич, висловила бажання продовжити розгляд справи та брати участь у провадженні. Уряд не висловив заперечень із цього приводу. Враховуючи обставини цієї справи, Суд визнав, що дружина заявника має законний інтерес у продовженні розгляду заяви замість свого чоловіка. З практичних міркувань Суд і надалі посилався на пана Степана Івановича Савича як на заявника (див., наприклад, *Tagiyev and Huseynov v. Azerbaijan*, № 13274/08, §§ 23–24, рішення від 05 грудня 2019 року з подальшими посиланнями).

Заявник скаржився на підставі статті 6 Конвенції на тривале невиконання судових рішень від 25 січня та 03 липня 2001 року, а також на відсутність мотивування у відмові ВССУ щодо відкриття касаційного провадження. Крім того, посилаючись на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, заявник стверджував, що Держава не встановила процедуру призначення та виплати компенсації за шкоду, як це гарантується статтею 1177 Цивільного кодексу України (у редакції на момент виникнення подій у справі), відповідно до якої майнова шкода, завдана майну фізичної особи внаслідок злочину, відшкодовується Державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною.

ЄСПЛ зазначив, що заявник не звертався з вимогою про відшкодування немайнової шкоди до національних судів у зв'язку з тривалим невиконанням рішень від 25 січня та 03 липня 2001 року. Водночас Суд нагадав, що, як вже встановлювалося у подібних справах, законодавство України передбачало можливість оскарження у судовому порядку законності дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби під час виконання судових рішень, а також можливість вимагати відшкодування збитків, спричинених затримкою у виконанні рішень (див., наприклад, *Kukta v. Ukraine (dec.)*, № 19443/03, рішення від 22 листопада 2005 року). У цій справі заявник не скористався зазначеним

засобом правового захисту, і тому його скарга за статтею 6 Конвенції підлягала відхиленню у порядку пункту 1 статті 35 і статті 4 Конвенції через невичерпання всіх національних засобів захисту.

Щодо скарги заявника на відсутність процедури призначення та виплати компенсації за шкоду відповідно до статті 1177 Цивільного кодексу України, Суд зазначив, що заявник не ініціював жодного судового провадження на національному рівні з посиланням на це положення.

Окрім того, ЄСПЛ нагадав, що обов'язок Держави щодо захисту права на мирне володіння майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, не є абсолютним і не може виходити за межі того, що є розумним за конкретних обставин (див. *mutatis mutandis*, *Futornyak v Ukraine* (dec.), № 41678/20, § 31, 04 червня 2024 року). Крім того, механізм компенсації, передбачений статтею 1177 Цивільного кодексу України, ніколи не був безумовним (див. *Zolotyuk v. Ukraine* (dec.), № 3958/13, 16 грудня 2014 року; *Petyovanyu v. Ukraine* (dec.), № 54904/08, 30 вересня 2014 року). Оскільки заявник не довів наявності у нього достатньо обґрунтованого права на компенсацію у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції, він не міг стверджувати, що мав «законне очікування» отримати якусь конкретну суму. Отже, його скарга була несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та мала бути відхилена.

Суд розглянув інші скарги заявника за статтею 6 Конвенції (зокрема, щодо стверджуваного порушення його права на доступ до суду касаційної інстанції через відмову ВССУ відкрити касаційне провадження) і не знайшов жодних ознак порушення прав і свобод, закріплених у Конвенції або Протоколах до неї. Відповідно ця частина заяви мала також бути відхилена як явно необґрунтована, відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву визнано явно необґрунтованою та відхилено.

Ухвала в цій справі постановлена Комітетом 05 червня 2025 року, оприлюднена 26 червня 2025 року та є остаточною.

SAHINER v. Austria (№ 21669/21)

Обставини справи

Справа стосувалася відмови органів влади задовольнити прохання заявниці про зміну її імені.

При народженні заявниці було дано турецьке ім'я «Özlem», за яким її було зареєстровано в Австрії. На цьому імені наполягав її батько, тоді як мати хотіла назвати її «Lemilia». Після розлучення батьків заявницю виховувала мати, і як стверджувала остання, вона ніколи не бачила свого батька, окрім одного складного випадку з ним у дитинстві. З моменту народження мати завжди називала заявницю саме «Lemilia». Під цим іменем вона була відома своїм друзям та колегам. Не бажаючи мати жодних контактів чи стосунків зі своїм батьком, заявниця змінила прізвище, яке отримала від батька, на прізвище своєї матері «Sahiner».

Пізніше заявниця також вирішила офіційно змінити своє ім'я з «Özlem» на «Lemilia» і звернулася з відповідним зверненням до окружного адміністративного органу. Після детального розгляду питання та консультацій із фаховими установами їй було відмовлено в задоволенні запиту, посилаючись на статтю 3(1)(7) Закону про зміну імені, на тій підставі, що «Lemilia» не було загальноприйнятим ім'ям в Австрії, його не можна було знайти в базах даних австрійських реєстраторів, а також воно не існувало італійською чи іспанською мовами. Водночас окружний адміністративний орган заявив, що ім'я не обов'язково має бути поширеним в Австрії, а статистична частота імені не є вирішальною; цій вимозі закону задовольнятиме іноземне або рідковживане ім'я за умови, що воно має певний ступінь частоти, популярності або поширеності. Надані заявницею дані онлайн-пошуку людей з ім'ям «Lemilia» та копія посвідчення водія, виданого особі на ім'я «Lemilia» у Бразилії, не були визнані належними. Адміністративний орган зазначив, що відповідне законодавство в країнах Латинської Америки було менш обмежувальним, ніж у країнах Європи, зокрема, Австрії, дозволяючи навіть використовувати імена у вигляді номеру або опису. Тому було не дивно, що в Латинській Америці можна знайти осіб з іменем «Lemilia».

Заявниця безуспішно оскаржила надану їй відмову в національних судах всіх рівнів та Конституційному Суді.

Спочатку ЄСПЛ нагадав загальні принципи, які стосуються питання зміни імені та того, чи вважатиметься відмова у такій зміні втручанням відповідно до статті 8 Конвенції, а також свою попередню практику з цього питання (пп. 32–38 рішення). Суд вказав, що імена зберігають вирішальну роль в ідентифікації особи. Однак, хоча можуть існувати справжні причини, які спонукають особу бажати змінити своє ім'я, Суд визнав, що правові обмеження такої можливості можуть бути виправданими в громадських інтересах, наприклад, для забезпечення точної реєстрації населення або для захисту засобів особистої ідентифікації, в інтересах дитини та суспільства, а також для збереження національної практики іменування.

За загальним правилом правове обмеження можливості зміни імені не є втручанням у статтю 8 Конвенції, і з огляду на відсутність європейського консенсусу та широку свободу розсуду, якою користуються Держави в цій сфері, в принципі не існує загального позитивного зобов'язання Держав дозволити особі змінити своє ім'я.

Так, ЄСПЛ повинен був розглянути, чи можна вважати конкретні обставини цієї справи, оцінені за критеріями, викладеними у його попередній практиці, такими, що призвели до позитивного зобов'язання Держави-відповідача за статтею 8 Конвенції.

По-перше, ЄСПЛ зазначив, що у задоволенні звернення заявниці про зміну її імені було відмовлено окружним адміністративним органом, оскільки ім'я не було «поширеним», як того вимагала стаття 3(1)(7) Закону про зміну імені. Хоча австрійське законодавство передбачало, що особи можуть вимагати зміни імені з будь-якої причини, все ж на цю можливість поширювалися певні правові обмеження. Відповідно до статті 3(1)(7) Закону про зміну імені, заява про зміну імені має бути відхилена, якщо, серед іншого, «запитуване ім'я не є поширеним». Ця вимога ґрунтувалася на Законі про цивільний стан, який дозволяв реєструвати лише поширені імена після народження дитини, і який також застосовувався до зміни імені, щоб запобігти реєстрації незвичайних імен шляхом зміни імені. Як видно з пояснювальних записок до проєкту закону, обмеження права вільно обирати своє ім'я, передбачене австрійським законодавством, мало бути запроваджене для захисту громадського порядку. Уряд також стверджував, що вимога, про яку йде мова, слугувала для забезпечення точної реєстрації населення та захисту засобів належної ідентифікації особи, що було неможливо завдяки вигаданим іменам, які не мали можливості відстеження. ЄСПЛ погодився з тим, що вимога до імені бути загальноновживаним, відповідає суспільним інтересам, тобто збереженню самобутньої національної практики іменування в юрисдикції, яка не дозволяє реєстрацію вільно вигаданих імен.

Звертаючись до приватних інтересів, заявлених заявницею, ЄСПЛ зазначив, що її звернення про зміну імені мав два різних аспекти. Перший полягав у бажанні заявниці офіційно носити ім'я «Lemilia», яке вона неофіційно використовувала від народження. Другий аспект стосувався її бажання більше не носити ім'я «Özlem», яке обрав її батько, з яким у неї в минулому були складні стосунки, і від якого вона хотіла дистанціюватися. ЄСПЛ зазначив, що органи влади не заперечували проти другого інтересу заявниці, а радше проти імені, яке вона обрала замість «Özlem», оскільки воно не відповідало умовам, викладеним у законі.

ЄСПЛ погодився з аргументом Уряду, що другий заявлений заявницею інтерес не обмежувався відмовою органів влади у задоволенні її звернення та міг бути досягнутий шляхом вибору будь-якого іншого поширеного імені. Більше того, схоже, що заявниця надала повний опис історії зі своїм батьком лише у своїй скарзі до Конституційного Суду. Вона не згадала за свого батька ні у своєму зверненні до окружного адміністративного органу, ні у своїй апеляційній скарзі до регіонального адміністративного суду, а переважно посилалася на використання імені «Lemilia» друзями та родиною з народження як на підставу для задоволення свого запиту чи апеляційної скарги.

Відповідно до рішення регіонального адміністративного суду, лише під час усного слухання заявниця наголосила, що вона хоче дистанціюватися від свого батька, тоді як її твердження про те, що він був патріархальним, нав'язав їй та її матері ім'я «Özlem», і що заявниця не знала його, за винятком одного важкого досвіду з ним у дитинстві, вперше озвучувалися нею під час провадження перед Конституційним Судом. З огляду на пізній етап судового розгляду, на якому вона посилалася на свої складні стосунки з батьком, беручи до уваги наявність безлічі інших способів досягнення цієї мети (окрім зміни імені на «Lemilia»), ЄСПЛ не вважав за необхідне далі розглядати цей аспект аргументації заявниці.

Щодо першого інтересу, на який посилалася заявниця, окружний адміністративний орган, регіональний адміністративний суд та Верховний адміністративний суд аргументували відмову тим, що обране ім'я не відповідало умовам, викладеним у законі. Окружний адміністративний орган, провівши дослідження, проконсультувавшись із лінгвістичним інститутом та вислухавши думку заявниці з цього питання, дійшов висновку, що це ім'я ніколи не було зареєстровано в Австрії, не фігурувало в базах даних та енциклопедіях імен, а також не було італійським чи іспанським ім'ям. Адміністративний орган також зазначив, посилаючись на висновок лінгвістичного інституту, що «Lemilia», ймовірно, є поєднанням означеного артикля «la» або «l'» та імені «Emilia». Утім, адміністративний орган і суди не вважали надані заявницею докази, зокрема копії профілів людей у соціальних мережах під цим ім'ям та копію

виданого у Бразилії посвідчення водія, доречними або достатніми для доведення того, що це ім'я було поширеним.

ЄСПЛ вважав, що національні органи влади мають більше можливостей оцінити, чи відповідає ім'я національній практиці іменування, а тому не знайшов підстав відхилитися від висновку австрійських органів влади про те, що наданих доказів було недостатньо для доведення поширеності імені.

Окрім того, ЄСПЛ зазначив, що справа заявниці ґрунтувалася на її очікуванні, що ім'я, яке не відповідало Закону про зміну імені, буде офіційно зареєстровано лише на підставі його неофіційного використання заявницею протягом багатьох років. Суд не визнав, що у цій справі стаття 8 Конвенції покладала на австрійські органи влади позитивний обов'язок зареєструвати ім'я, яке не відповідало національній практиці іменування, тільки на підставі його неофіційного використання.

ЄСПЛ зазначив, що конкретні обставини цієї справи не можна порівняти з обставинами справ про зміну імені, які, згідно з його попередньою судовою практикою, підпадали під сферу позитивних зобов'язань Держави (див. п. 35 рішення). У цій справі обране заявницею ім'я не було визнано в іншій юрисдикції (на відміну від заявника у справі *Henry Kismoun v. France*, № 32265/10, від 5 грудня 2013 року; та першої заявниці у справі *Aktaş and Aslaniskender v. Turkey*, № 18684/07 та № 21101/07, від 25 червня 2019 року), а також не стверджувалося, що органи влади у цій справі заперечували проти імен іноземною мовою (на відміну від згаданої справи *Aktaş and Aslaniskender v. Turkey*). У цьому контексті ЄСПЛ також нагадав, що відмова в реєстрації імені не перешкоджає його використанню родиною та знайомими.

З огляду на вищезазначене ЄСПЛ не вважав, що конкретні обставини справи заявниці порушили питання про неповагу до приватного життя згідно зі статтею 8 Конвенції. Суд вважав, що міркування суспільних інтересів, на які посилався Уряд, переважали інтереси, на які посилалася заявниця, і тому в цій справі було досягнуто справедливого балансу.

Хоча ЄСПЛ погодився із твердженням заявниці, що, подібно до ситуації у справі *Johansson v. Finland*, № 10163/02, від 6 вересня 2007 року, ім'я «Lemilia» відрізняється від імені «Emilia» лише на одну літеру, на його думку, справу заявниці все ж слід відрізнати.

По-перше, у справі *Johansson* важливим фактором для висновку Суду було те, що органи влади відмовили дитині заявниці у наданні імені «Axl» (замість «Axel»), хоча це ім'я було зареєстровано у Фінляндії ще раніше та вже отримало визнання у країні (§§ 33 та 38). І навпаки, ім'я «Lemilia», як стверджував Уряд і не заперечувала заявниця, ніколи раніше не було зареєстровано в Австрії і тому не мало там визнання. Як встановлено національними судами

та лінгвістичними експертами, воно навіть не було поширеним в інших мовах, таких як італійська чи іспанська.

По-друге, на відміну від Фінляндії, де нові імена були законодавчо дозволені (див. Johansson, § 37), австрійське законодавство завжди передбачало, що можуть бути зареєстровані лише загальноприйняті імена. Тому міркування, які дозволили ЄСПЛ дійти висновку про порушення статті 8 Конвенції у справі Johansson, не можуть бути застосовані до цієї справи.

ЄСПЛ зазначив, що хоча заявниця стверджувала в окружному адміністративному органі, що відмова у задоволенні її звернення означатиме порушення її права на повагу до приватного та сімейного життя, окружний адміністративний орган не розглядав відповідність своєї відмови відповідному праву або статті 8 Конвенції, а зосередився виключно на питанні, чи кваліфікується обране заявницею ім'я як «поширене», як того вимагала стаття 3(1)(7) Закону про зміну імені.

Далі під час апеляційного провадження регіональний адміністративний суд зазначив, що заявницю завжди називали та ототожнювали з «Lemilia» і що вона прагнула дистанціюватися від свого батька. Він посилався на ці факти як на «зрозумілі» причини для бажання змінити своє ім'я, але вважав їх недостатніми для доведення того, що запитуване ім'я було «поширеним».

Відмовивши у розгляді скарги заявниці, Конституційний Суд зазначив із посиланням на свою попередню судову практику (див. пункти 13 та 21 рішення), що вимога законодавця, щоб ім'я не було довільно вигаданим, а мало реальну точку відліку в суспільному розвитку імен, а також щоб відповідне використання цього імені було доведено або в Австрії, або закордоном, є загалом сумісною зі статтею 8 Конвенції. Беручи до уваги цю судову практику, Конституційний Суд дійшов висновку, що законодавча вимога кожного імені бути «поширеним» є конституційною, і тому відмовився далі розглядати скаргу заявниці.

Після цього рішення Верховний адміністративний суд обмежив свій розгляд тлумаченням значення терміну «поширений» у статті 3(1)(7) Закону про зміну імені та дійшов висновку, що регіональний адміністративний суд достатньо повно та правильно розглянув апеляційну скаргу заявниці.

ЄСПЛ також надав особливої ваги тому факту, що Конституційний Суд у своїй практиці наголосив на необхідності тлумачення національними судами норм Закону про зміну імені відповідно до Конвенції та врахуванні значення імені для формування ідентичності особи.

Отже, з урахуванням широких меж свободи розсуду, якими користуються держави у цій сфері, та справедливого балансу, досягнутого Державою-відповідачем у справі заявниці, ЄСПЛ зробив висновок, що обставини цієї справи не порушували питання неповаги до приватного життя за статтею 8 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 03 червня 2025 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася обмежувального припису стосовно заявника, якому було заборонено наближатися до своєї доньки на відстань менше 100 метрів, відвідувати її дім та школу, а також стверджуваного невиконання національним судом вимоги національного законодавства щодо перегляду необхідності такого припису кожні два місяці.

У липні 2013 року заявник одружився з D.B.L. (далі – мати). У грудні 2013 року народилася їхня донька D. У грудні 2021 року заявник подав на розлучення і просив надати йому опіку над D.

Під час провадження щодо розлучення та встановлення опіки над дитиною мати звернулася до поліції, стверджуючи, що заявник надсилав їй погрозливі повідомлення. Після допиту заявника поліція звернулася до прокуратури за фактом погроз матері D.

Пізніше мати повідомила поліцію, що в період з жовтня 2022 року до березня 2023 року заявник фізично й психологічно знущався над D. Тоді двоє поліцейських опитали D. Вона заявила, що не бачилася із заявником з жовтня 2022 року, бо не хотіла його бачити; коли вона проводила з ним час після того, як він виїхав з їхньої квартири, він бив її по обличчю та тілу, погрожував та ображав її.

Поліція допитала заявника, який заперечив обвинувачення. Згодом поліція звернулася до прокуратури з кримінальною скаргою стосовно заявника за заподіяння тілесних ушкоджень в результаті домашнього насильства та а насильство над дитиною. До кримінальної скарги були додані копії заяв D. та свідків, а також копії психіатричних медичних висновків, у яких зазначалося, *inter alia*, що D. не хотіла бачитися із заявником і висловлювала страх розлуки з матір'ю.

Прокурор звернувся до слідчого судді з проханням застосувати до заявника запобіжні заходи відповідно до пунктів 1, 5 і 6 статті 146 та пункту 5 статті 146 Закону про кримінальне провадження.

06 березня 2023 року слідчий суддя задовольнив клопотання прокурора. Відповідно до пунктів 1, 5 і 6 статті 146 та пункту 5 статті 146 Закону про кримінальне провадження, він ухвалив рішення, згідно з яким заявнику було заборонено наближатися до D. та її матері на відстань менше 100 метрів, а також відвідувати школу D. і квартиру, де вона проживала разом із матір'ю («обмежувальний припис»). Зазначалося, що ці заходи застосовуватимуться протягом необхідного часу, але не пізніше ніж до ухвалення остаточного рішення

у кримінальному провадженні. Суд повинен був переглядати необхідність застосування цих заходів кожні два місяці.

09 березня 2023 року заявник оскаржив це рішення, стверджуючи, що він не міг вчиняти насильство щодо D. у період з жовтня 2022 року до березня 2023 року, оскільки з 02 жовтня 2022 року він її майже не бачив. Суд у складі трьох суддів відмовив у відкритті апеляційного провадження.

12 травня 2023 року прокурор прийняв рішення про закриття кримінального провадження стосовно заявника, не виявивши ознак вчинення зазначених злочинів. Тоді заявник звернувся до слідчого судді з проханням про скасування обмежувального припису. Слідчий суддя надіслав це клопотання прокурору, який у відповідь зазначив, що мати D. ще має право оскаржити рішення прокурора про закриття кримінального провадження, оскільки це рішення ще не було їй вручене.

14 вересня 2023 року прокурор повідомив слідчому судді, що рішення про закриття кримінального провадження є остаточним, і запропонував скасувати обмежувальний припис.

02 жовтня 2023 року слідчий суддя, діючи за власною ініціативою та посиляючись на пропозицію прокурора, скасував обмежувальний припис. Він виснував, що законні підстави для його застосування більше не існували, оскільки прокурор закриття кримінальне провадження щодо заявника.

Оцінка Суду

(i) Чи було втручання у право заявника на сімейне життя.

ЄСПЛ насамперед зазначив, що обмежувальний припис, виданий слідчим суддею, забороняв заявнику наближатися до D. на відстань менше 100 метрів та відвідувати її дім та школу (див. пункт 24 рішення). Тому він фактично позбавив заявника можливості особисто бачитися з його дев'ятирічною донькою.

ЄСПЛ неодноразово зазначав, що рішення, які обмежують право заявників на спілкування з дітьми, є втручанням в їхнє право на сімейне життя (див., серед багатьох інших, рішення у справах *Bîzdîga v. the Republic of Moldova*, № 15646/18, § 55, від 17 жовтня 2023 року, *Katsikeros v. Greece*, № 2303/19, § 49, від 21 липня 2022 року; порівняйте з рішенням у справі *Giuliano Germano v. Italy*, № 10794/12, §§ 77 та 81, від 22 червня 2023 року).

У цій справі Уряд стверджував, що обмежувальний припис не становив втручання у право заявника на повагу до сімейного життя, бо D. відмовлялася бачитися з ним. Однак ЄСПЛ не погодився із цим аргументом. Суд повторив, що право дитини висловлювати власні погляди не слід тлумачити як таке, що фактично надає дітям беззастережне право вето без розгляду будь-яких інших факторів і здійснення оцінки для визначення їхніх найкращих інтересів; такі інтереси, як правило, передбачають підтримку зв'язків дитини із сім'єю

за винятком випадків, коли подібне може зашкодити її здоров'ю та розвитку (див., наприклад, рішення у справі *Suur v. Estonia*, № 41736/18, § 79, від 20 жовтня 2020 року).

ЄСПЛ дійшов висновку, що обмежувальний припис становив втручання у право заявника на повагу до його сімейного життя.

(ii) Чи було втручання здійснено «згідно із законом» та чи переслідувало воно законну мету.

ЄСПЛ зазначив, що рішення про видачу обмежувального припису мало правову підставу в пунктах 1, 5 і 6 статті 146 та пункті 5 статті 146 Закону про кримінальне провадження, що не заперечувалося сторонами.

Стосовно мети втручання ЄСПЛ зауважив, що у своїх рішеннях слідчий суддя та колегія у складі трьох суддів посилалися на необхідність забезпечити безперешкодний перебіг кримінального провадження щодо заявника, а також, зокрема, запобігти можливому надмірному впливу заявника на показання матері та D. у цьому провадженні. Крім того, в обох рішеннях згадувалося про психологічний та психічний стан D. (див. пункти 24 та 26 рішення).

Отже, ЄСПЛ визнав, що втручання у право заявника на сімейне життя мало законну мету запобігання заворушенням чи злочинам (порівняйте зі згаданим рішенням у справі *Giuliano Germano v. Italy*, § 122; *Deltuva v. Lithuania*, № 38144/20, § 38, від 21 березня 2023 року; та *Hagyó v. Hungary*, № 52624/10, § 77, від 23 квітня 2013 року) і захисту здоров'я, прав і свобод D. (порівняйте, наприклад, з рішенням у справі *E.M. and Others v. Norway*, № 53471/17, § 51, від 20 січня 2022 року; *Katsikeros v. Greece*, § 51; *D'Alconzo v. Italy*, № 64297/12, § 62, від 23 лютого 2017 року).

(iii) Чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві».

У цій справі рішення про видачу обмежувального припису було прийнято в межах розгляду двох кримінальних скарг проти заявника, одна з яких стосувалася стверджуваного фізичного та психологічного насильства над D. Клопотання прокурора про видачу обмежувального припису супроводжувалося, *inter alia*, медичними довідками й звітами, які вказували, що D. була розлюченою, сумною та схвильованою, а також заявою D. про те, що заявник раніше бив її, ображав і погрожував їй, що було підтверджено заявою її бабусі по материнській лінії (див. пункти 21–22 рішення). Ці докази, ймовірно, могли надати *prima facie* достовірності твердженням проти заявника. Крім того, слідчий суддя видав обмежувальний припис у той самий день, коли прокурор подав відповідне клопотання.

Суд погодився із твердженням заявника, що жоден із медичних доказів, поданих слідчому судді, не вказував на те, що D. було завдано фізичну шкоду.

Слідчий суддя також не надав обґрунтування щодо твердження заявника про те, що він не міг застосувати насильство до D., оскільки не бачив її протягом періоду, що розглядався в межах кримінального провадження. Утім, ЄСПЛ визнав, що, видавши обмежувальний припис у той самий день, слідчий суддя проявив обережність і діяв швидко, щоб захистити інтереси D., які були першочерговими (порівняйте з рішенням у справі *N.V. and C.C. v. Malta*, № 4952/21, § 66, від 10 листопада 2022 року).

Однак ці міркування не застосовувалися до ухвалення колегією у складі трьох суддів рішення щодо апеляційної скарги заявника. Колегія суддів діяла швидко, ухваливши рішення лише через шість днів після подання скарги. Однак, ЄСПЛ вважав, що колегія не мала перешкод для більш глибокого вивчення обставин справи, принаймні на підставі ретельного аналізу вже наявних матеріалів. На відміну від слідчого судді, колегія суддів мала доступ до додаткових доказів, поданих заявником разом із його апеляційною скаргою, зокрема копії скарг заявника до Центру соціального захисту щодо невиконання рішення про його спілкування з D. від січня 2023 року, у яких заявник неодноразово заявляв, що він майже не бачився зі своєю донькою від 02 жовтня 2023 року, що охоплювало весь період, протягом якого він, як стверджувалося, застосовував до неї насильство (від жовтня 2022 року до березня 2023 року – див. пункт 19 рішення).

Незважаючи на це, колегія суддів не навела жодних конкретних обґрунтувань у відповідь на ці додаткові доводи, подані заявником (порівняйте з рішенням у справі *Širvinskis v. Lithuania*, № 21243/17, §§ 102 і 113, від 23 липня 2019 року). Недостатнє обґрунтування рішення (див. пункт 26 рішення) повторювало причини, наведені слідчим суддею в рішенні про видачу обмежувального припису (порівняйте, *mutatis mutandis*, з рішенням у справі *Soares de Melo v. Portugal*, № 72850/14, § 115 *in fine*, від 16 лютого 2016 року).

Крім того, з рішення не було зрозуміло, що проводилася автономна й всебічна оцінка ризику (див. згадане рішення у справі *Bîzdîga v. the Republic of Moldova*, № 15646/18, § 62, 17 жовтня 2023 року). Зокрема, колегія суддів не з'ясувала, чи існувала реальна небезпека того, що до D. буде застосовано насильство, та проігнорувала відповідну інформацію, на яку було звернено її увагу (порівняйте зі згаданим рішенням у справі *N.V. and C.C. v. Malta*, § 66).

ЄСПЛ також зазначив, що обмежувальний припис було видано 06 березня 2023 року і скасовано 02 жовтня 2023 року, тобто він діяв протягом майже семи місяців. Відповідно до пункту 3 статті 146 Закону про кримінальне провадження та як зазначено в самому рішенні про видачу обмежувального припису (див. пункт 24 рішення), необхідність застосування останнього мала переглядатися кожні два місяці, тобто 06 травня, 06 липня та 06 вересня 2023 року.

Навіть якщо припустити, що слідчий суддя дійсно переглядав необхідність продовження дії обмежувального припису без ухвалення письмових рішень, за таких обставин було б неможливо надати жодне обґрунтування, тим паче релевантне й достатнє. За відсутності вмотивованих рішень ЄСПЛ не міг встановити, чи провів суддя всебічне дослідження, необхідне за статтею 8 Конвенції (див. пункт 57 рішення), з урахуванням усіх відповідних аспектів сімейної ситуації та оцінки інтересів усіх зацікавлених осіб, включно з найкращими інтересами D. Також заявника не було поінформовано та залучено до перегляду рішення про продовження дії обмежувального припису.

Отже, недостатнє обґрунтування рішення колегією суддів, якою було підтверджено дію обмежувального припису, разом із відсутністю формально обґрунтованих рішень, проведенням ретельної перевірки на підставі оновленої інформації, а також неучастю заявника у процесі обов'язкового періодичного перегляду рішення про продовження дії обмежувального припису, не відповідали процесуальним вимогам статті 8 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 24 червня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася рішення про позбавлення заявника права опіки над дочкою, яке, як стверджувалося, було дискримінаційним, адже органи влади не надали йому розумного пристосування у вигляді допомоги у вихованні дитини, необхідної через його інвалідність. Заявнику в дитинстві було діагностовано розлад аутичного спектра, синдром дефіциту уваги й гіперактивності (СДУГ) та легку розумову відсталість.

Так, у лютому 2019 року у заявника та його колишньої партнерки народилася донька. Батьки мали спільну опіку, однак здебільшого дитиною займалася мати. Улітку 2019 року після повідомлень про ймовірне нехтування потребами дитини та проблеми з психічним здоров'ям матері втрутилася Служба захисту дітей Рейк'явіка (CPS), внаслідок чого заявник із жовтня 2019 року почав самостійно піклуватися про дитину.

Спочатку він проживав разом із донькою в спеціалізованому закладі, де отримував допомогу в догляді за дитиною. Наприкінці січня 2020 року заявник із донькою переїхали до будинку його матері, де він продовжував отримувати всебічну підтримку від CPS. У липні 2020 року на підставі повідомлень працівників служби підтримки CPS тимчасово влаштувала дівчинку до прийомної сім'ї строком на два місяці.

Пізніше експертними висновками щодо наявності батьківських навичок у заявника було встановлено, що останній не має необхідних навичок для догляду за донькою. Внаслідок цього CPS звернулася до Окружного суду Рейк'явіка з клопотанням про позбавлення заявника батьківських прав. Експерт дійшов висновку, що заявник має знижену здатність до набуття навичок, необхідних для виховання дитини, і що, з огляду на найкращі інтереси дитини, не є виправданим подальше збереження їх спільного проживання.

15 вересня 2021 року Окружний суд Рейк'явіка позбавив заявника батьківських прав, зазначивши, зокрема, що суду не було відомо про наявність реалістичних додаткових заходів підтримки, спеціально адаптованих до ситуації заявника. Апеляційний суд (Landsréttur) залишив це рішення без змін. Клопотання заявника про надання дозволу на оскарження до Верховного Суду було відхилено 29 березня 2022 року.

Заявник поскаржився до ЄСПЛ на порушення його права на повагу до приватного і сімейного життя за статтею 8 Конвенції, оскільки державні органи недостатньо дослідили можливість надання або застосування відповідних заходів підтримки, які могли б допомогти йому у догляді за дочкою. Також заявник скаржився на непряму дискримінацію за статтею 14 у поєднанні

зі статтею 8 Конвенції, оскільки заходи та оцінки, засновані на національному законодавстві, орієнтовані на ситуації, що стосуються батьків без інвалідності. Крім того, заявник стверджував, що йому було відмовлено в розумному пристосуванні.

Оцінка Суду

Загальні принципи щодо заборони дискримінації.

ЄСПЛ повторно наголосив, що «дискримінація» означає різне ставлення до осіб, які перебувають у подібних ситуаціях, без будь-якого «об'єктивного і розумного виправдання», якщо така різниця у поводженні не переслідує «законної мети» або якщо не існує «обґрунтованого пропорційного співвідношення між ужитими засобами та метою, яку прагнули досягти» (див *Enver Şahin v. Turkey*, № 23065/12, 30 січня 2018 року).

Однак це не єдина складова заборони дискримінації, передбаченої статтею 14 Конвенції. Порушення права не зазнавати дискримінації при здійсненні прав, гарантованих Конвенцією, може бути і тоді, коли Держави без об'єктивного та розумного виправдання не вживають диференційованого підходу щодо осіб, ситуація яких істотно відрізняється.

Так, Держави користуються певною свободою розсуду при оцінці того, чи виправдана та якою мірою є відмінність у поводженні з особами, що перебувають у схожих ситуаціях. Обсяг такої свободи розсуду залежатиме від обставин справи, предмета та контексту, однак остаточне рішення щодо дотримання вимог Конвенції належить ЄСПЛ. Як правило, Держава має широкі межі свободи розсуду щодо загальних заходів економічної або соціальної політики.

ЄСПЛ також зазначив, що Конвенція повинна, наскільки це можливо, тлумачитися в гармонії з іншими нормами міжнародного права, а тому положення щодо прав осіб з інвалідністю, викладені в Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та інших релевантних джерелах, мають бути взяті до уваги.

У попередніх справах, що стосувалися прав осіб з інвалідністю, ЄСПЛ, посилаючись на Конвенцію про права осіб з інвалідністю, визнав, що стаття 14 Конвенції має тлумачитися з урахуванням вимог цих текстів щодо «розумних пристосувань», що розуміються як «необхідні та відповідні зміни та пристосування, які не створюють надмірного або не виправданого тягаря, якщо це необхідно в конкретному випадку», на які особи з інвалідністю мають право розраховувати для забезпечення «користування або здійснення на рівній основі з іншими всіх прав людини та основоположних свобод».

Розумні пристосування допомагають виправити фактичну нерівність, а відмова в цьому може бути прирівняна до дискримінації.

ЄСПЛ усвідомлює, що кожна особа з інвалідністю має особливі потреби, і визнає, що розумні пристосування можуть мати різноманітні форми, та наголошує, що визначення заходів, які мають бути вжиті, не є його завданням. Національні органи, з огляду на їхній безпосередній і постійний контакт із життєвими реаліями своєї країни, за загальним правилом, перебувають у кращому становищі, ніж міжнародний суд, для оцінки індивідуальних та локальних потреб і обставин у цьому контексті.

Загальні принципи щодо сімейного життя дітей і батьків.

Загальні принципи, що впливають зі статті 8 Конвенції стосовно взаємного здійснення сімейного життя між батьками і дітьми, а також втручання Держави у це право, були докладно викладені у постанові Великої Палати у справі *Strand Lobben and Others v. Norway* [GC], № 37283/13, 10 вересня 2019 року.

Зокрема, щодо питань, пов'язаних із сімейним життям, Суд повторно вказав, що в усіх рішеннях, які стосуються дітей, першочергове значення мають їхні найкращі інтереси (див. *Neulinger and Shuruk v. Switzerland* [GC], № 41615/07).

У випадках, коли інтереси дитини та батьків суперечать одне одному, стаття 8 Конвенції вимагає від національних органів забезпечити справедливий баланс між цими інтересами, і при цьому особлива увага має приділятися найкращим інтересам дитини, які, залежно від їхнього характеру та серйозності, можуть мати перевагу над інтересами батьків (див. *Sommerfeld v. Germany* [GC], № 31871/96).

Як правило, найкращі інтереси дитини передбачають, з одного боку, необхідність збереження її зв'язків із сім'єю, за винятком випадків, коли сім'я виявилася явно неспроможною виконувати свої обов'язки, оскільки розрив цих зв'язків означає відрив дитини від її коріння. Отже, сімейні зв'язки можуть бути розірвані лише за виняткових обставин, і мають бути вжиті всі можливі заходи для збереження особистих стосунків і, за потреби, «відновлення» сім'ї. З іншого боку, очевидно, що також відповідає інтересам дитини її розвиток у здоровому середовищі, і стаття 8 не надає батькові чи матері права на впровадження заходів, які б могли завдати шкоди здоров'ю чи розвитку дитини.

Слід мати на увазі, що національні органи влади мають перевагу у вигляді прямого контакту з усіма заінтересованими особами, часто на самому етапі, коли передбачаються заходи догляду, або безпосередньо після їх вжиття. Таким чином, ЄСПЛ визнає, що органи влади мають широку свободу оцінки необхідності взяття дитини під опіку. Однак ця свобода не є необмеженою. Наприклад, у деяких випадках ЄСПЛ надавав значення тому, чи спробували органи влади, перш ніж взяти дитину під опіку держави, вжити менш радикальних заходів, таких як підтримка або профілактика, і чи виявилися ці заходи неефективними.

ЄСПЛ також нагадав, що хоча стаття 8 Конвенції не містить прямих процесуальних вимог, процес ухвалення рішень щодо втручання у право має бути

справедливим та забезпечувати належну повагу до інтересів, які гарантуються цією статтею. У справах, пов'язаних із державною опікою, необхідно встановити з урахуванням конкретних обставин справи та серйозного характеру рішень, які мали бути прийняті, чи були батьки залучені до цього процесу в такому обсязі, який дозволяв забезпечити належний захист їхніх інтересів і можливість повною мірою представити свою позицію.

Застосування зазначених принципів до обставин цієї справи.

Щодо цієї справи ЄСПЛ підтвердив, що батьки з інвалідністю не повинні сприйматися як такі, які не мають належних батьківських навичок або спроможності, і вони не можуть бути позбавлені батьківських прав лише на підставі інвалідності, без оцінки того, яким чином ця інвалідність впливає на їхню здатність здійснювати батьківську опіку. Така позиція повністю узгоджується з положеннями пункту 4 статті 23 Конвенції про права осіб з інвалідністю.

Окрім того, Суд підкреслив, що відсутність навичок чи досвіду в вихованні дитини — незалежно від причини — сама по собі навряд чи може бути визнана законною підставою для обмеження батьківських прав або для поміщення дитини під державну опіку.

Щодо батьків з інвалідністю практика ЄСПЛ та відповідні положення пункту 3 статті 5 та пунктів 1, 2 статті 23 Конвенції про права осіб з інвалідністю свідчать про те, що батьківські навички та спроможність, а також вплив інвалідності на виховання й добробут дітей мають оцінюватися не абстрактно, а з урахуванням доступних і фактично наданих батькам заходів підтримки. Інакше — оцінювати здатність батьків піклуватися про дитину без урахування такої підтримки — це фактично означає оцінювати її виключно на підставі самої інвалідності особи.

Позитивний обов'язок Держави щодо надання особам з інвалідністю можливості розумного пристосування, зокрема шляхом запровадження заходів підтримки, спрямованих на забезпечення сімейного життя між батьками й дітьми, закріплений у практиці Суду (див., наприклад, *Kasper Nowakowski v. Poland*, № 32407/13, 10 січня 2017 року). Водночас важливо враховувати, що коли йдеться про розумне пристосування для батьків з урахуванням їхньої інвалідності, обсяг та межі такого пристосування визначаються й обмежуються не лише міркуваннями щодо «непропорційного або надмірного тягаря», а передусім — першочерговим урахуванням найкращих інтересів дитини.

Переходячи до фактів цієї справи, ЄСПЛ насамперед зазначив, що заявнику в дитинстві було діагностовано розлад аутичного спектра та СДУГ. Водночас він успішно завершив програму середньої освіти для осіб із труднощами в навчанні, протягом багатьох років мав стабільне місце роботи. Окрім того, заявник досяг тривалого успіху в подоланні залежності від психоактивних речовин. Матеріали справи свідчили про його добрі наміри, постійне прагнення здобувати

та вдосконалювати свої навички, а також загальну готовність співпрацювати з зі службами підтримки.

Невдовзі після народження дочки заявника в лютому 2019 року стало очевидним, що становище молодих батьків є нестабільним та вони потребують допомоги у догляді за дитиною. Коли мати фактично відмовилася від догляду за дитиною, заявник узяв відповідальність на себе. З матеріалів справи було очевидно, що ісландські органи влади були поінформовані про ситуацію та діагноз заявника і впровадили низку індивідуалізованих заходів, спрямованих на зміцнення його здатності надавати батьківську опіку своїй дочці. Ці заходи включали майже чотиримісячне перебування в спеціалізованому закладі Mánaberg для діагностики, наставництва та практики, п'ять місяців спеціалізованої підтримки від консультантів YLFA в будинку заявника, залучення сім'ї підтримки для полегшення навантаження на заявника, надання консультацій щодо зміцнення стосунків із дочкою та постійні психологічні консультації й терапія. У період, що передував переданню дитини до тимчасової прийомної сім'ї в липні 2020 року, допомога та підтримка, надана заявнику, була безсумнівно інтенсивною та різноманітною.

У липні 2020 року CPS вирішила передати дитину до тимчасової прийомної сім'ї, а після проведеної нової експертизи почала процедуру позбавлення заявника батьківських прав. CPS зазначила, що попри всю надану заявникові-батькові підтримку, у дитини були ознаки занедбаності. Натомість у прийомній сім'ї вона демонструвала значний прогрес. Служба захисту вказала, що всі можливі заходи підтримки були вичерпані, а влаштування дівчинки до прийомної сім'ї відповідало її найкращим інтересам.

Судова експертиза, що ґрунтувалася на опитуванні, спостереженні та тестуванні, підтвердила попередні висновки. З урахуванням інвалідності заявника експерт дійшов висновку, що жодні нові заходи підтримки не були б виправданими в контексті добробуту дитини.

Ісландські суди дійшли аналогічних висновків. Окружний суд підкреслив, що заявник не міг задовольнити потреби дитини навіть за умови значної підтримки, і проведення подальших спроб не було в її інтересах. Апеляційний суд уточнив, що інвалідність сама по собі не була підставою для позбавлення заявника батьківських прав. У цій справі рішення було ухвалене на підставі ретельної оцінки з урахуванням наданої заявнику підтримки.

ЄСПЛ не погодився із твердженням заявника, що ісландська влада не захистила його від дискримінації при реалізації його прав за статтею 8 Конвенції через ненадання можливості розумного пристосування чи неврахування його становища. Хоча ісландські органи офіційно не надали заявнику статус особи з інвалідністю, Суд визнав, що його потреби систематично забезпечувалися відповідними службами. Надана йому допомога була цілеспрямованою (зосередженою на розвитку його батьківських навичок), індивідуалізованою та адаптованою до його конкретних

потреб – як загальних, так і пов'язаних із здатністю розпізнавати та реагувати на психологічні й емоційні потреби дитини та формувати з нею безпечний зв'язок.

Суд зауважив, що заходи підтримки також мали гнучкий характер, зокрема, додаткові зусилля вживалися у випадках, коли звичайного рівня допомоги було недостатньо для забезпечення добробуту дитини. Однак ЄСПЛ вкотре наголосив, що не є його завданням визначати, які саме заходи розумного пристосування мали бути надані. Національні органи влади, як правило, перебувають у кращому становищі, ніж міжнародний суд, для оцінки індивідуальних і місцевих потреб та обставин, і в цьому питанні належна увагу має надаватися їхнім обґрунтованим рішенням.

На думку Суду, головним питанням, яке мала вирішити відповідна служба та ісландські суди в рамках провадження про позбавлення заявника права опіки, було не те, чи існували в теорії чи на практиці більш широкі заходи для підтримки його батьківських прав, а те, чи було застосування таких заходів сумісним з найкращими інтересами його дочки, з огляду на існуючі та добре задокументовані занепокоєння щодо її благополуччя та розвитку. ЄСПЛ наголосив, що ісландська влада та суди провели ґрунтовний аналіз і дійшли обґрунтованих висновків.

Суд зазначив, що в найкращих інтересах дитини було позбавлення заявника права опіки, а з огляду на негативний вплив опіки на її благополуччя, його права були обмежені ісландськими судами в розумних і виправданих межах. Крім того, сімейні зв'язки не були повністю розірвані, оскільки батько продовжив спілкування з дочкою.

Отже, ЄСПЛ вказав, що заявника було позбавлено опіки не суто через його інвалідність, а його батьківські здібності оцінювались у контексті реально наданої підтримки. Отже, Суд не знайшов підстав ставити під сумнів позицію ісландських органів влади щодо обсягу та ступеня розумних пристосувань, наданих заявнику, або їхнього рішення позбавити його права опіки над дочкою. Вони послідовно визнавали потреби заявника як батька з інвалідністю, надавали йому всебічну індивідуальну підтримку, адаптували свої зусилля до фактичної нерівності, спричиненої його інвалідністю, оцінили його батьківські здібності з урахуванням доступних йому заходів підтримки та прийняли рішення про позбавлення його батьківських прав лише тоді, коли це було в найкращих інтересах дитини.

Висновок

Відсутність порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 10 червня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

MELNIKOV v. Ukraine (ухв.) (№ 65805/17)

Обставини справи

Справа стосувалася відмови органів влади зареєструвати нове місце проживання заявника за обраною ним адресою через відсутність відмітки у його військовому квитку, яка б підтверджувала його реєстрацію у військовому комісаріаті за місцем розташування його нового місця проживання.

30 січня 2017 року після придбання нової квартири, з наміром продати свою попередню квартиру та переїхати до нової, заявник звернувся до органу реєстрації з проханням зареєструвати його місце проживання в новій квартирі та знятися з реєстрації із попередньої. Заявник надав усі необхідні документи, зокрема свій військовий квиток, який підтверджував, що заявника було знято з військового обліку за попереднім місцем проживання 27 січня 2017 року.

31 січня 2017 року органи влади відмовилися зареєструвати нове місце проживання заявника на тій підставі, що він не надав усіх необхідних документів. Було вказано, що військовий квиток заявника не містив запису, який би підтверджував його реєстрацію в місцевому військовому комісаріаті.

Заявник оскаржив цю відмову в національних судах, стверджуючи, що не було правових підстав для обмеження його права на реєстрацію свого місця проживання. Він стверджував, що ні Закон України від 11 грудня 1992 року № 1382-XII «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (далі – Закон № 1382-XII), ні Правила реєстрації місця проживання, затверджені постановою КМУ від 2 березня 2016 року № 207 на виконання цього Закону, не містили зобов'язання подавати підтвердження реєстрації у військкоматі.

У своїй відповіді на скаргу заявника органи влади стверджували, що обмеження, накладене на заявника, було передбачено Порядком організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних, затвердженим постановою КМУ від 7 грудня 2016 року № 921. Цей нормативно-правовий акт дозволяв уповноваженим органам реєструвати місце проживання військовозобов'язаних лише за умови, що у військово-облікових документах цих осіб були позначки відповідних районних (міських) військових комісаріатів про зняття з військового обліку або перебування на військовому обліку за місцем проживання.

07 лютого 2017 року заявник знявся з реєстрації за своєю попередньою адресою, а 18 лютого 2017 року продав свою попередню квартиру та переїхав до нової. Згідно із Законом № 1382-XII він був зобов'язаний зареєструвати своє

місце проживання протягом тридцяти днів з моменту зняття з реєстрації за попередньою адресою та переїзду до нової. Невиконання цієї вимоги призводило до адміністративних стягнень. За словами заявника, він мав час до 09 березня 2017 року, щоб зареєструвати своє місце проживання у своїй новій квартирі.

30 березня 2017 року заявника було зареєстровано в місцевому військкоматі за його новою адресою квартири, а 5 квітня 2017 року його місце проживання за цією адресою було зареєстровано місцевими органами влади після подання ним нової відповідної заяви. Цю інформацію, яку заявник не заперечував, Уряд надав ЄСПЛ у своїх зауваженнях від 04 вересня 2023 року.

За словами заявника, після реєстрації нового місця проживання на нього було накладено адміністративне стягнення у вигляді попередження за те, що він не зареєстрував своє нове місце проживання у встановлений законом термін.

Рішеннями від 27 квітня та 13 червня 2017 року Держинський районний суд Харкова та Харківський апеляційний суд відповідно визнали відмову від 31 січня 2017 року законною, підтвердивши причини, наведені місцевими органами влади.

29 червня 2017 року Вищий адміністративний суд України відмовив у відкритті касаційного провадження за скаргою заявника, зазначивши, що заявник не надав жодних доказів на підтвердження свого доводу про те, що рішення, ухвалені судами нижчих інстанцій, були неправомірними.

30 серпня 2017 року заявник подав заяву до ЄСПЛ. Заявник скаржився на порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції через те, що вимога постановлення на військовий облік як обов'язкова передумова для реєстрації його місця проживання у приватній квартирі необґрунтовано обмежила його право на свободу пересування та свободу вибору місця проживання. Він стверджував, що його подальша реєстрація не мала значення для суті його скарги щодо необґрунтованої відмови у задоволенні його першої заяви від 30 січня 2017 року. Він наголосив, що рішення про реєстрацію від квітня 2017 року було прийнято в результаті нової адміністративної процедури, розпочатої на підставі його нової заяви та за змінених обставин, коли у нього не було іншого вибору, окрім як зареєструватися у військкоматі за новою адресою та надати підтвердження реєстрації місцевим органам влади. Інакше він би залишався незареєстрованим протягом невизначеного часу.

Заявник також стверджував, що в Україні реєстрація місця проживання часто є необхідною умовою для доступу громадян до певних послуг та здійснення певних прав. У зв'язку з цим без штампа про реєстрацію в паспорті він фактично не міг подати заяву на отримання біометричного паспорта для виїзду за кордон, незважаючи на своє бажання його отримати, оскільки будь-яка заява була б відхилена за відсутності офіційно зареєстрованого місця проживання. Він також

стверджував, що його право голосу було обмежене, і що він ризикував зіткнутися з проблемами в різних державних органах, зокрема у податковій інспекції.

Посилаючись на норми Конституції України, Закону № 1382-XII, рішення Конституційного Суду від 14 листопада 2001 року та низку міжнародних документів, заявник стверджував, що реєстрація місця проживання мала за мету інформувати органи влади про місце проживання особи і не розглядалася як обмежувальна чи дискреційна процедура. Вимога про надання інформації щодо військового обліку як обов'язкова умова реєстрації місця проживання підривала таку інформативну роль реєстрації та надала їй дискреційного характеру. Заявник вважав, що всі питання щодо дотримання військового обов'язку, повинні розглядатися окремо, відповідно до чинного законодавства про військовий облік, що вже передбачало механізми забезпечення виконання.

Наприкінці заявник зазначив, що нещодавні законодавчі зміни, зокрема прийняття Закону України від 05 листопада 2021 року № 1811-IX «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання» та запровадження нового альтернативного поняття «декларація місця проживання» значно покращили ситуацію та привели процес реєстрації місця проживання у більшу відповідність до міжнародних стандартів. Водночас заявник зазначив, що ця реформа була запроваджена після подій у його справі. Він стверджував, що національні органи влади не визнали необґрунтованою відмову у розгляді його першої заяви, а також не запропонували жодного відшкодування спричиненої йому шкоди.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що відповідно до підпункту «b» пункту 1 статті 37 Конвенції він може «...на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку, що ... спір уже вирішено...». ЄСПЛ вказав, що для того, щоб з'ясувати, чи застосовується вказане положення до цієї справи, він повинен, по-перше, розглянути, чи все ще існують обставини, на які безпосередньо скаржився заявник, і, по-друге, чи були усунені наслідки можливого порушення Конвенції через ці обставини.

ЄСПЛ зазначив, що заявник був зареєстрований за новим місцем проживання 05 квітня 2017 року. Водночас ЄСПЛ не знайшов жодних ознак того, що заявник зазнав будь-якої значної шкоди внаслідок відсутності такої реєстрації в контексті майже двомісячного інтервалу між його зняттям з реєстрації за попереднім місцем проживання (07 лютого 2017 року) та реєстрацією за новою адресою.

ЄСПЛ узяв до уваги аргумент заявника про те, що відсутність зареєстрованого місця проживання може обмежувати доступ до права голосу та певних соціальних і державних послуг. Однак у цьому випадку заявник не надав переконливих доказів того, що такі обмеження були. Його твердження про те, що йому фактично було заборонено отримувати ці послуги, ґрунтувалося лише на гіпотетичних припущеннях без реальних спроб отримати такі послуги чи відмов у їх наданні. За відсутності конкретних випадків відмови, твердження заявника залишалися загальними та спекулятивними. Ці міркування аналогічно стосувалися стверджуваного ризику виникнення труднощів у взаємодії з державними органами, оскільки не було наведено жодних конкретних випадків негативних наслідків.

ЄСПЛ також зазначив, що на заявника було накладене незначне адміністративне стягнення у вигляді попередження за відсутність реєстрації місця проживання у встановлені законом строки. Однак заявник не навів жодних аргументів, щоб довести, що попередження було для нього значним з огляду на його особисту ситуацію. Окрім того, ЄСПЛ зауважив, що процедура реєстрації місця проживання в Україні зазнала змін з моменту подій у справі, та у своїх зауваженнях заявник вказував, що він був задоволений законодавчими нововведеннями.

З огляду на це, ЄСПЛ виснував, що внаслідок реєстрації нового місця проживання заявника, обмеженого терміну дії оскаржуваного заходу, відсутності будь-яких суттєвих наслідків для заявника, спричинених відмовою у реєстрації, та внесення відповідних змін до законодавства щодо процедури реєстрації, які в результаті задовольняли заявника, обставини, на які останній скаржився, більше не існували, а наслідки будь-якого можливого порушення Конвенції через ці обставини були усунені. Так, ЄСПЛ дійшов висновку, що обидві умови для застосування підпункту «b» пункту 1 статті 37 Конвенції виконано.

Отже, питання, що стало причиною скарги заявника, можна було вважати «вирішеним» у значенні підпункту «b» пункту 1 статті 37 Конвенції. ЄСПЛ також нагадав, що для цілей підпункту «b» пункту 1 статті 37 Конвенції не вимагається, щоб національні органи влади визнавали порушення Конвенції або щоб заявнику, окрім вирішення порушеного питання, також було надано компенсацію. Зрештою, жодна конкретна причина, пов'язана з повагою до прав людини, як визначено в Конвенції, не вимагає від Суду продовжувати розгляд скарг, про які йде мова, відповідно до пункту 1 статті 37 in fine.

Висновок

Заяву вилучено з реєстру.

Ухвала в цій справі постановлена Комітетом 15 травня 2025 року, оприлюднена 12 червня 2025 року та є остаточною.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

BENYUKH v. Ukraine (№ 39150/20): затримка тривалістю 19 місяців у забезпеченні заявника зубними протезами, попри наявність у законодавстві положення щодо гарантованого безоплатного забезпечення такими протезами ув'язнених, що потребували їх, але не мали можливості оплатити лікування; відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту щодо неналежного стоматологічного лікування під час перебування в ув'язненні – порушення

GALYTSKYI v. Ukraine (№ 9151/17): жорстоке поводження з боку працівників Криворізького слідчого ізолятора та відсутність ефективного розслідування відповідних скарг заявника на національному рівні – порушення

KYYKO v. Ukraine (№ 26371/16): жорстоке поводження з боку правоохоронних органів та відсутність ефективного розслідування цього факту; прослуховування телефонних розмов без попереднього судового дозволу та використання отриманих записів як докази проти заявника – порушення статей 3, 8 та 13 Конвенції

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

LYUBOVETSKYY v. Ukraine (№ 42171/17): незаконне ув'язнення заявника внаслідок застосування менш сприятливого закону та відмова національних судів присудити йому за це компенсацію – порушення

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

MARKETTRANS, PP v. Ukraine (№ 16989/15): позбавлення заявника-компанії права власності на майно, яке вона придбала у профспілкової організації, за результатами розгляду поданого прокурором позову з вимогою повернути це майно у державну власність – порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (червень 2025 року) / Відп. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Ю. В. Місько, Д. О. Мудрак, Т. Р. Цибульська, Д. О. Штода, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2025. – 59 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home;>

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua